

Reija Ronkainen

LISÄSUORITUSVELVOLLISUUS YKSITYISHENKILÖN VELKAJÄRJESTELYS-
SÄÄNTELYN ONGELMAKOHTIA JA ARVIOINTIA

Maisteritutkielma
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Esineoikeus
Kevät 2014

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lisäsuoritusvelvollisuus yksityishenkilön velkajärjestelyssä – sääntelyn ongelmakohtia ja arviointia

Tekijä: Ronkainen, Reija Pauliina

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Esineoikeus

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö_Lisensiaatti_Kirjallinen työ_

Sivumäärä: 69

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Tutkielmassa käsitellään velkajärjestelylakiin kuuluvaa lisäsuoritusvelvollisuutta. Velkajärjestelylaki tuli voimaan vuonna 1993, ja sen jälkeen lakia on muutettu useampaan otteeseen. Tutkielmassa pohditaan lisäsuoritusvelvollisuuden sääntelyyn liittyviä ongelmakohtia ja erityiskysymyksiä. Lisäsuoritusvelvollisuutta käsitellään aikaisemman lainsäädännön, nykyllänsäädännön, lakiuudistusehdotusten ja käytännön työkokemusten näkökulmasta.

Tutkielma jakaantuu kahdeksaan osaan. Ensimmäisissä osissa keskitytään käsittelemään lisäsuoritusvelvollisuuden sääntelyn historiaa, sekä vireillä olevaan lakiuudistukseen liittyviä mietintöjä. Seuraavissa jaksoissa käsitellään lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumista, velkojen roolia ja toimenpiteitä sekä lisäsuorituksen määrää.

Viimeisissä luvuissa perehdytään lisäsuoritusjärjestelmään velallisen ja velkojan välisenä sopimuksena, lisäsuoritusten kohtuullistamiskysymyksiin sekä lisäsuoritusten riitauttamis- ja vanhentumiskysymyksiin. Lopussa on vielä johtopäätökset tehdyn tutkielman perusteella.

Avainsanat: Insolvenssioikeus, velkajärjestely, lisäsuoritusvelvollisuus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjaston käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjaston käytettäväksi

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYS	II
LÄHTEET	IV
KIRJALLISUUSLÄHTEET	IV
VIRALLISMATERIAALI	V
OIKEUSKÄYTÄNTÖ	VI
LYHENTEET	VII
1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIELMAN AIHEEN ESITTELY	1
1.2 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUS OSANA VELKAJÄRJESTELYLAINSÄÄDÄNTÖÄ	2
1.3 TUTKIELMASSA KÄSITELTÄVÄT ONGELMAT JA TUTKIELMAN RAKENNE	3
2 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN SÄÄNTELYSTÄ.....	4
2.1 SÄÄNTELYN HISTORIAA	4
2.2 NYKYLAINSÄÄDÄNTÖ	7
2.3 LAKIUUDISTUKSET	8
2.3.1 <i>Ajankohtaista</i>	8
2.3.2 <i>Tuula Linnan työryhmän mietintö</i>	9
2.3.3 <i>Mari Aallon työryhmän mietintö</i>	12
2.4 ULKOMAINEN LAINSÄÄDÄNTÖ	14
2.4.1 <i>Ruotsi</i>	14
2.4.2 <i>Norja</i>	16
3 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN TOTEUTTAMINEN.....	18
3.1 VELALLISEN VELVOLLISUUDET	18
3.2 VELKOJEN ROOLI JA TOIMENPITEET	21
3.3 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN TARKISTAMISEN AJANKOHTA	23
3.4 LISÄSUORITUSTEN JAKAUTUMINEN	27
4 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN MÄÄRÄ	29

III

4.1	LISÄSUORITUSVELVOLLISUUS TULOJEN KASVUN PERUSTEELLA	29
4.1.1	<i>Tulojen kasvun sääntelystä</i>	29
4.1.2	<i>Tulojen laskeminen</i>	32
4.2	KERTALUONTEISET SUORITUKSET	35
4.3	TÄYSIMÄÄRÄINEN SUORITUS JA VÄHÄISET SUORITUKSET	37
5	LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDESTA SOPIMINEN	40
5.1	VELALLISEN JA VELKOJAN VÄLINEN SOPIMUS	40
5.2	VAPAAEHTOISET VELKAJÄRJESTELYT	42
6	LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN KOHTUULLISTAMINEN	44
6.1	MAKSUKYVYN HEIKENTYMINEN JA LISÄSUORITUSVELVOLLISUUS	44
6.1.1	<i>Yleistä</i>	44
6.1.2	<i>Maksukyvyn heikentyminen ennen 1.1.2003</i>	45
6.1.3	<i>Maksukyvyn heikentyminen ohjelman aikana 1.1.2003 jälkeen</i>	47
6.1.4	<i>Maksukyvyn heikentyminen maksuohjelman päättymisen jälkeen</i>	48
6.2	LISÄÄNTYNEIDEN MENOJEN VAIKUTUS	49
6.3	NEGATIIVINEN MAKSUVARA JA ELINKUSTANNUKSISTA TINKIMINEN	51
6.4	VAHVISTETUN MAKSUOHJELMAN MUUTTAMINEN LISÄSUORITUSLASKELMISSA	52
6.4.1	<i>Asumistuki – tulona vai menona?</i>	54
6.4.2	<i>Vapaaehtoisesti lisätyn velan huomioiminen</i>	56
6.5	PUOLISON TALOUDELLISEN TILANTEEN MUUTOS	57
7	LISÄSUORITUSTEN RIITAUTTAMINEN JA VANHENTUMINEN	58
7.1	SELVITYSVELVOLLISUUS ENNEN TUOMIOISTUINKÄSITTELYÄ	58
7.3	LISÄSUORITUKSEN VAHVISTAMINEN VAI MAKSUOHJELMAN RAUKEAMINEN?	62
7.4	LISÄSUORITUSTEN VANHENTUMINEN	63
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	64
8.1	SELVITYSTÄ VELALLISTEN KOKEMUKSISTA VELKAJÄRJESTELYPROSESSISSA	64
8.2	LAIN MUUTTAMISEN TARPEISTA	66

LÄHTEET**KIRJALLISUUSLÄHTEET**

Brax, Tuija: Velkajärjestelyn erityiskysymyksiä, Helsinki 2007.

Fornrukerrådet, The Consumer Council of Norway: Gjeldsordningsloven: dine rettigheter. Informasjon fra forbrukerrådet. Oslo 2005.

Graver, Hans Petter: Gjeldsordningsloven med kommentarer, Oslo 1996.

Halonen, Ulla: Kotitalouksien säästäminen ja luotonkäyttö, Suomen pankkiyhdistys 1992.

Halonen, Ulla: Kotitalouksien säästäminen ja luotonkäyttö, Suomen pankkiyhdistys 1994.

Heiskanen, Jussi: Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, Talous- ja velkaneuvonnan koulutuspäivät 5.-6.4.2006.

Koskelo, Pauliine & Lehtimäki, Liisa: Yksityishenkilön velkajärjestely, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1997.

Koulu, Risto & Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Velkajärjestelyn ja saneerauksen pääpiirteet, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1999.

Mutttilainen, Vesa: Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2002.

Niemi, Marja-Leena: Asuntoluotto, osapuolten asema ja sopimuksen riskit. Lakimiesliiton Kustannus, Hämeenlinna 2013.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Ylivelkaantuneiden ongelmat tuomioistuimiin, Oikeus 4/1992.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa, Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 1995.

Niiranen, Marko: Omistusasunto velkajärjestelyssä, Talous- ja velkaneuvonnan koulutusohjelma, Helsingin yliopisto, Tampere 2010.

Niiranen, Marko & Jokinen, Juha: Velkajärjestelylain muutos 2003, Velkaneuvonta ry:n julkaisu, Helsinki 2003.

Poppe, Christian: Gjeldsordningslovens forste leveår, En evaluering av lovens konsekvenser for namsmenn, kreditorer og skyldnere. Statens institutt for forbruksforskning, Rapport nr. 1, 1994.

Rantala, Kati & Tarkkala, Heta: Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, 2009.

Rissanen, Kirsti: Talous- ja velkaneuvonnan arviointi, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 8/2009.

Rokhaug, Egil: Hvem oppnår gjeldsordning – og hvem faller utenfor? Teoksessa TemaNord 1996:554, s. 53-55. Nordiska Ministerrådet, Kobenhavn 1996.

Rydell Ann-Mari: Sveriges skuldssaneringslagstiftning, teoksessa TemaNord, 1996:554, s.56-59, Nordiska Ministerrådet, Kobenhavn 1996.

Tuomisto, Jarmo, Tyypipakosta aikaprioriteettiin, Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 1993.

Uitto, Tero: Velkajärjestely, Kiinteistöalan Kustannus Oy, Helsinki 2010.

Valkama, Elisa: OPTL:n verkkokatsauksia 22/2011, Velaton uusi alku? – Velallisen selviytyminen velkajärjestelystä ja tilanne sen jälkeen.

VIRALLISMATERIAALI

HE 102/1990: Hallituksen esitys Eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 183/1992: Hallituksen esitys Eduskunnalle annettavaksi laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä.

HE 180/1996: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta.

VI

HE 98/2002: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain ja verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n muuttamisesta.

HE 30/2006: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta.

LaVM 20/2002 – HE 98/2002: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain ja verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n muuttamisesta.

Lehtimäki – Heiskanen, Velkajärjestelylain muutoksista maksuohjelmiin, Oikeusministeriö, lainvalmisteluosasto, muistio 30.12.2002.

OM 15/41/2009: Lausuntotiivistelmä velkajärjestelyn uudistamisesta.

OM 16/41/2012: Oikeusministeriön asettamispäätös.

OM 15/41/2009: Työryhmän mietintö velkajärjestelylain uudistamiseksi.

Regeringens proposition, Skuldsaneringslag 1993/94:123.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

KKO 1999:1

KKO 2000:60

KKO 2005:51

KKO 2006:1433

KKO 2008:44

KKO 2009:94

KKO 2012:78

KKO 2013:79

Helsingin HO 2000:3525, S 00/898

Helsingin HO 2007, S07/1008

LYHENTEET

VJL = Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993)

SSL= Skuldsaneringslag, (2006:548), Ruotsi

OK= Oikeudenkäymiskaari (4/1734)

PK= Perintökaari (1965/40)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aiheen esittely

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (myöhemmin VJL) annettiin 1990-luvun lama-aikana. Lain tarkoituksena oli mahdollistaa yksityishenkilön taloudellisen tilanteen korjaaminen. VJL on ensisijainen muuhun lainsäädäntöön, jossa on kyse velkojan oikeudesta maksuun tai velan perimistöimiin. Kyseessä oleva laki on tullut voimaan 8.2.1993 ja sen jälkeen sitä on muutettu useampaan otteeseen. Tällä hetkellä lakia ollaan muuttamassa jälleen, ja viimeisin oikeusministeriön asettama työryhmä sai mietintönsä valmiiksi 21.11.2013.

Tämänhetkiseen lainsäädäntöön liittyy monenlaisia ongelmakohtia. Yhtenä niistä voidaan pitää VJL 35 a §:n mukaista lisäsuoritusvelvollisuutta. Tutkielmassa keskitytään käsittelemään nimenomaan käytännössä havaittuja ongelmia, joita nykyisestä lisäsuoritusjärjestelmästä aiheutuu sekä lisäsuoritusvelvollisuuteen liittyviä erityiskysymyksiä. Käsittelemän aihetta aikaisemman lainsäädännön sekä vireillä olevien lakiuudistusehdotusten näkökulmasta. Otan esiin myös oikeusvertailua muun muassa muista pohjoismaista, sillä niissä voimassa olevat järjestelmät poikkeavat suuresti kotimaisesta lainsäädännöstä lisäsuoritusvelvollisuuden osalta.

Tutkielman aiheen valitseminen tuntui luontevalta, sillä olen työskennellyt kunnan talous- ja velkaneuvonnassa ja pääasiallisena työtehtävänäni on ollut lisäsuorituslaskelmien laatiminen sekä niistä neuvottelemisen velallis- ja velkojaosapuolten kanssa. Minulla on työkokemusta myös velkajärjestelysaatavien perintäpuolelta. Pyrinkin käsittelemään tutkielman aihetta monesta eri näkökulmasta. Voimassa olevan lainsäädännön ongelmakohtien analysoinnissa olen tutkielmassa voinut hyödyntää oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön lisäksi omassa työssäni tehtyjä havaintoja.

Kuten edellä kävi ilmi, VJL:n lisäsuoritusvelvollisuusjärjestelmää on muutettu useampaan otteeseen. Työ- ja elinkeinoministeriön laatiman raportin mukaan velkajärjestelyn lainsäädäntöä on uudistettu 14 kertaa, muun muassa velkajärjestelyyn pääsyn ja lisäsuoritusvelvollisuut-

ta koskevien säännösten osalta.¹ Tämä kertoo siitä, että lisäsuoritusjärjestelmä on ollut hankala toteuttaa niin, että se olisi toimiva jokaisen osapuolen kannalta.

Etenkin käytännössä lisäsuoritusjärjestelmää on pidetty raskaana ja aikaa vievänä prosessina toteuttaa, ja sitä on tulevan lakiuudistuksen myötä tarkoitettu yksinkertaistaa. Talous- ja velkaneuvonnassa käytettiin vuonna 2010 resursseja lähes 3 000 lisäsuorituslaskelman tarkistamiseen, ja käräjäoikeudessa käsiteltiin mainittuna vuonna 176 lisäsuoritusvelvollisuutta koskevaa asiaa.² Vuonna 2012 lisäsuoritusten vahvistamista koskevia asioita käsiteltiin käräjäoikeuksissa jo 366 kappaletta.³ Nykyisellään lisäsuorituslainsäädäntö asettaa haasteita niin velalliselle, velkojille kuin kuntien talous- ja velkaneuvontaan. Lisäsuoritusjärjestelmässä riittääkin edelleen kehitettävää.

1.2 Lisäsuoritusvelvollisuus osana velkajärjestelylainsäädäntöä

Velkajärjestely on velallisen hakemuksella käynnistettävä menettely, jossa järjestetään kaikki ennen velkajärjestelyn alkamista syntyneet maksukyvyttömän luonnollisen henkilön velkasuhteet.⁴ Velkajärjestely on siis tuomioistuimen vahvistama menettely, jossa pyritään korjaamaan maksukyvyttömän yksityishenkilön taloudellinen tilanne. Menettelyn aikana on voimassa maksu- ja perintäkielto. Maksuohjelman toteuttamisella velallinen vapautuu veloistaan kokonaan.

Velkajärjestelymenettelyssä tuomioistuimen määräämä selvittäjä laatii velalliselle VJL 23 §:n mukaisesti velallisen todellista maksukykyä vastaavan maksuohjelman, jossa velkojen maksamiseen käytetään velallisen saatavissa olevat tulot välttämättömillä elinkustannuksilla, asuinkustannuksilla sekä muilla kuin perusturvaan kuuluvalla omaisuudella vähennettynä.⁵ Maksuvara (määrä, jolla velkoja lyhennetään) määräytyy täten velallisen nettotulojen ja menojen erotuksesta. Joskus maksuvara voi olla myös negatiivinen, jolloin suorituksia velkojille

¹ Rissanen, Talous- ja velkaneuvonnan arviointia, 08/2009

² OM 15/41/2009, s. 34

³ OM 16/41/2012, s. 15

⁴ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 28

⁵ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 28

ei kerry laisinkaan. Tällaisessa tilanteessa velallisen maksuohjelma on niin sanottu nollaohjelma.

Käräjäoikeus vahvistaa maksuohjelman, ja sen sisältö perustuu vahvistamishetken tietoihin velallisen taloudellisesta tilanteesta. Kuitenkin velallisen maksukyky voi maksuohjelman aikana parantua huomattavastikin, esimerkiksi työllistymisen vuoksi. Maksukyvyn paranemisesta velalliselle seuraa niin sanottu lisäsuoritusvelvollisuus, jonka mukaan velallisen on maksettava maksuohjelman mukaisia velkojaan enemmän kuin maksuohjelmassa on määrätty. Lisäsuoritusvelvollisuus perustuu ainoastaan velallisen maksuohjelman aikana saamiin tuloihin tai varoihin. Lisäsuoritusvelvollisuus ei siten koske maksuohjelman päättymisen jälkeen velallisen saamia tuloja tai varoja.⁶

1.3 Tutkielmassa käsiteltävät ongelmat ja tutkielman rakenne

Tutkielmassa käsitellään nykyisestä lisäsuoritusjärjestelmästä aiheutuvia ongelmatilanteita, joita olen muun muassa omassa työssäni havainnut. Lisäksi tutkielman loppupuolella käsitellään lisäsuoritusjärjestelmään liittyviä muita erityiskysymyksiä. Käsitelen ongelmia aikaisemman lainsäädännön, nykylainsäädännön sekä vireillä olevaan lakiuudistukseen liittyvien mietintöjen näkökulmasta.

Tutkielman alussa perehdytään lisäsuoritusvelvollisuuden sääntelyn historiaan sekä vireillä oleviin velkajärjestelylain uudistamishankkeisiin. Seuraavaksi käsitellään lisäsuoritusvelvollisuuden toteuttamista, jonka suurimpana ongelmana on velallisen oma-aloitteinen lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistaminen. Samassa jaksossa käsitellään velkojen roolia ja toimenpiteitä, sekä lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumisen ajankohtaa. Kolmannessa pääkohdassa käsitellään lisäsuoritusvelvollisuuden määrää ja siihen liittyviä ongelmatilanteita.

Neljänneksi tutkitaan lisäsuoritusjärjestelmää velallisen ja velkojan välisenä sopimuksena. Viidentenä kohtana tarkastellaan lisäsuoritusten kohtuullistamiskysymyksiä, johon liittyy muun muassa lisääntyneiden menojen vaikutuksen arviointi ja niiden vaikutus lisäsuorituksen

⁶ HE 98/2002, s. 35

määrään. Viidenneksi tarkastellaan lisäsuoritusten riitauttamis- ja vanhentumiskysymyksiä. Tutkielman lopussa on tutkimusongelmasta tehdyt johtopäätökset tehdyn tutkielman perusteella.

2 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN SÄÄNTELYSTÄ

2.1 Sääntelyn historiaa

Vuonna 1993 säädetty VJL oli välttämätön elvytyskeino laman jälkeisen taloudellisen tilanteen korjaamiseksi. Vaikka vuonna 1983 käynnistynyt korkosääntelyn asteittainen purkaminen helpotti kotitalouksien luotonsaantia, lisäsi se myös pankkien kilpailuasetelmaa. Lainaa myönnettiin entistä pienemmillä vakuuksilla uusien asiakkaiden saamiseksi, eikä luotonhakijoiden takaisinmaksukykyä tutkittu riittävän tarkasti.⁷ Maksukykyyn nähden ihmisille myönnettiin ylisuuria lainoja muun muassa asunnonostoa ja yritystoimintaa varten.⁸ Talouskriisin loppuaikoina vuonna 1993 kotitalouksien luotoista oli noin 80 prosenttia pankkien myöntämiä, joista noin 59 prosenttia oli asuntoluottoja.⁹

VJL:n tavoitteisiin voidaan katsoa sisältyvän yksityishenkilön taloudellisen tilanteen korjaamisen lisäksi muun muassa velkoihin ja yhteiskuntaan liittyviä tavoitteita. Hallituksen esityksen mukaan lain tavoitteisiin kuuluu se, että velkojille taattaisiin mahdollisimman täysi suoritus saatavistaan. Velkajärjestelyn onkin katsottu motivoivan velallista käyttämään kykyjään tulojen ansaitsemiseen ja velkojen suorittamiseen vahvistetun maksuohjelman mukaisesti. Velallinen on velvollinen myötävaikuttamaan siihen, että hän pyrkisi työllistymään ja hankkimaan tuloja velkajärjestelyn aikana.¹⁰

Velallisen velvollisuus ryhtyä maksukykyä parantaviin toimiin katsottiin voivan tulevan esiin velkajärjestelyn kahdessa eri vaiheessa. Ensinnäkin, tämä mahdollisuus voi estää velkajärjestelyn, ja toiseksi maksuohjelmaan voitiin määrätä velvoitteita, joilla velallisen tulisi parantaa

⁷ Niemi-Kiesiläinen 1992, s. 347–348

⁸ Halonen 1992, s. 14

⁹ Halonen 1994, s. 17–18

¹⁰ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 53–54

maksukykyä. Maksukykyä parantavia toimia harkittaessa tuli kiinnittää huomiota muun muassa velallisen mahdollisuuksiin lisätä tuloja, pienentää elinkustannuksia tai elatusvelvollisuutta ja myydä varallisuutta. Toimien oli kuitenkin oltava kohtuullisia sekä merkityksellisiä veloista selviytymisen kannalta.¹¹

Alun perin lähtökohtana oli se, että työikäinen- ja kykyinen henkilö on velvollinen tekemään työtä. Täten normaalissa työllisyystilanteessa olevan velallisen tuli osoittaa, että hän ei pysty löytämään työtä. Velkajärjestelyhakemus voitiin hylätä, mikäli velallisen koulutuksen, ammatin ja iän perusteella työllistymiseen oli hyvät edellytykset. Muutoin mahdollinen työllistyminen voitiin ottaa huomioon asettamalla maksuohjelma alkamaan arvioidusta työllistymisajan kohdasta.¹²

Alkuperäinen VJL ei tuntenut lainkaan lisäsuoritusvelvollisuutta. Tulojen kasvu sidottiin ainoastaan maksuohjelman tarkistamiseen, mutta sitä ei ollut tarkoituksenmukaisesta tehdä, mikäli velallisen olosuhteiden muutos oli vähäinen.¹³ Velallisen maksukyvyyn olennaisuuden paranemisessa oli kiinnitettävä huomiota velkojien asemaan velkajärjestelyssä sekä yleiseen maksumoraaliin ja oikeudenmukaisuuteen liittyviin seikkoihin. Toisaalta myös velallisen motivaatioon parantaa taloudellista asemaansa. Kalliiseen ja byrokraattiseen maksuohjelman muuttamiseen ei ollut syytä ryhtyä tilanteissa, joissa muuttaminen tuottaisi velkojille vain hieman kustannuksia suuremman maksuosuuden.¹⁴

Huomioitavaa oli myös se seikka, että maksuohjelmassa velalliselle jäi joka tapauksessa sama minimielintaso riippumatta, oliko hän työssä vai työtön. Mikäli taloudellisen tilanteen koheneminen johtaisi aina maksuohjelman muuttamiseen ja kaikkien lisätulojen käyttämiseen velkojien hyväksi, menettäisi velallinen kannustimen toimia tuloja lisäävällä tavalla. Olosuhteiden muutoksen oleellisuutta olikin korostettava tulojen kohoamisen kohdalla. Mikäli velallinen oli maksuohjelmassa tinkinyt elinkustannuksistaan alle normaalin käytännön, tulojen kasvamista ei voitu pitää oleellisena ennen kuin tämä raja oli ylitetty.¹⁵

¹¹ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 155

¹² Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 155

¹³ HE 183/1992, s. 33

¹⁴ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 315

¹⁵ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 316

Lakia muutettiin ensimmäisen kerran vuonna 1997, eli neljä vuotta sen voimaantulon jälkeen. Vuoden 1997 lakiuudistuksessa pyrittiin määrittelemään muun muassa velallisen maksukyvyn muuttumisen olennaisuus tarkemmin. Maksuohjelmaa voitiin muuttaa, jos velallisen maksukyky paranee olennaisesti. Maksukyvyn olennaisuus määriteltiin VJL 44.2 §:n 2 ja 3 kohdassa. Maksukyvyn paranemisesta säädettiin erikseen velallisen tulojen kasvun ja asumismenojen alenemisen osalta sekä erikseen erilaisten kertaluonteisten suoritusten osalta.¹⁶ Lakiehdotusta valmisteltaessa pidettiin tärkeänä, että velallisten yhdenvertaisen kohtelun ja selkeyden vuoksi maksukyvyn paranemisesta tuli säätää mahdollisimman yksiselitteisesti.¹⁷

Lain säännöksistä maksuohjelman sisällöstä ja maksuohjelman muuttamisen perusteista voitiin sopia velallisen ja velkojien kesken poikkeavalla tavalla. Yksityiskohtaisia säännöksiä pidettiin tarpeellisina, jotta asiasta ei syntyisi riitaa. Tavoitteena oli, että maksuohjelmien muuttamista koskevat säännökset kannustaisivat osaltaan velallista parantamaan tulotasoaan, kun osa lisääntyneistä tuloista koituu velallisen omaksi hyväksi. Muutettua maksuohjelmaa oli noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei ylempi tuomioistuin toisin määrännyt.¹⁸

Yhteiskunnallisesti huomattavaa on se, että vuoden 1997 lainmuutoksen voimaantulon jälkeen taloudellinen tilanne kehittyi poikkeuksellisen myönteisesti, minkä vuoksi lisäsuorituksina saatu kertymä oli tavanomaista suurempi. Velkajärjestelyn piirissä oli siten paljon suhteellisen korkeasti koulutettuja ja hyvätuloisia velallisia, joiden mahdollisuudet tulotason nostamiseen olivat hyvät.¹⁹

Edellä mainittua maksukyvyn parantumista koskevaa sääntelyä pidettiin sittemmin epäonnistuneena. Syynä oli muun muassa se, että sen liiallinen kaavamaisuus johti yksittäistapauksissa velallisten kannalta epäjohdonmukaisiin lopputuloksiin. Lisäksi lisäsuoritusvelvollisuus syntyi yksistään tulojen nousun perusteella, eikä pääsääntöisesti menojen nousemista huomioitu alentavana tekijänä. Tämä johtikin jatkuviin riitaisuuksiin ja oikeuskäytännön epäyhtenevyyteen. Rahamääräistä rajaa, jonka johdosta lisäsuoritusvelvollisuus muodostui, pidettiin liian alhaisena.²⁰ Järjestelmä työllisti liikaa sekä velkojia että velallisten avustajia. Lisäksi

¹⁶ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 407

¹⁷ HE 180/1996, s. 50–51

¹⁸ HE 180/1996, s. 54

¹⁹ HE 98/2002, s. 19–20

²⁰ Niiranen – Jokinen 2003, s. 26

havaittiin, että velalliset noudattivat huonosti myötävaikutusvelvollisuuttaan, ja tästä johtui hyvinkin suurien lisäsuoritusmäärien selvittäminen pitkään maksuohjelman päättymisen jälkeen.²¹

Vuoden 2003 lakimuutoksella pyrittiin velalliselle korostamaan muun muassa sitä, että lisäsuoritukset eivät olisi joitain satunnaisia erinä, joiden vuoksi maksuohjelmaa mahdollisesti voitiin tarkistaa.²² Vuonna 2003 säännöksiä velkajärjestelyn lisäsuoritusvelvollisuudesta muutettiin siis jälleen. Lakimuutoksen tavoitteena oli lisäsuoritusvelvollisuuden lieventäminen velallisen kannalta siten, että velallisen maksukyvyyn paraneminen vastaisi enemmän todellista maksukyvyyn paranemista.²³ Vuoden 2003 lakimuutos oli myös siinä mielessä merkittävä, että lisäsuoritusvelvollisuus ei ollut enää maksuohjelman muutosasia, vaan osa vahvistettua maksuohjelmaa ja sen määräyksiä. Maksuohjelmassa velalliselle siis asetettiin selkeä velvollisuus maksaa velkojaan lisää VJL 35 a §:n mukaisesti.²⁴

Vuoden 2006 lakiuudistuksessa velallisen lisäsuoritusvelvollisuutta lievennettiin jälleen. Maksuohjelman aikana saamista lisätuloista velallinen sai pitää itsellään enemmän kuin aikaisemman sääntelyn mukaan. Näillä muutoksilla pyrittiin ennen kaikkea lisäämään velallisen halukkuutta parantaa maksuohjelman aikana taloudellista tilannettaan.²⁵

2.2 Nykylainsäädäntö

Lisäsuoritusvelvollisuudesta säädetään VJL 35 a §:ssä. Sen mukaan velallinen on velvollinen maksamaan lisäsuorituksia velkojilleen maksuohjelman aikana saamistaan tuloista ja varoista. Lisäsuoritusvelvollisuus perustuu velallisen maksukyvyyn paranemiseen. Tällä hetkellä lisäsuoritusvelvollisuus voi perustua joko tulojen parantumiseen tai niin sanottuun kertaluonteiseen suoritukseen. Velallisen on itsensä aktiivisesti seurattava tulotasoansa ja pidettävä huolta siitä, syntyykö hänelle lisäsuoritusvelvollisuus.

²¹ HE 98/2002, s. 19–20

²² Niiranen – Jokinen 2003, s. 27

²³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 26

²⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 27

²⁵ HE 30/2006, s. 6–7

VJL 35 a §:n 3 momentissa säädetään tulojen kasvusta: ”Mikäli velallisen tulot kasvavat maksuohjelmaan merkittyihin tuloihin verrattuna kalenterivuoden aikana vähintään 831 euroa on velallisen käytettävä velkojensa suorituksiksi puolet 831 euroa ylittävästä osasta. Näin lasketua määrää ei kuitenkaan tarvitse käyttää velkojen suorituksiksi siltä osin kuin velallinen on tarvinnut sitä muihin välttämättömiin menoihinsa”.

Huomioitavaa on se, että itselle jäävää rahamäärää tarkistetaan vuosittain, kuten kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään. Lisäksi velallisen parantuneista tuloista voidaan suoraan vähentää tiettyjä velalliselle aiheutuneita lisämenoja, kuten työmatkakustannuksia. Näitä lisäntyneitä menoja ja edellä mainittuja välttämättömiä menoja käsitellään myöhemmin.

VJL 35 a §:n 2 momentissa säädetään kertaluonteisesta suorituksesta: ”Mikäli velallinen saa maksukykyään parantavan kertaluonteisen suorituksen, jonka määrä yksin tai yhdessä ylittää 1000 euroa, on velallisen maksettava velkojille 1000 euroa ylittävä osa. Tällainen suoritus voi olla esimerkiksi perintö, lahja tai muu näihin rinnastettava suoritus.”

Velallisen ja velkojan tulisi pyrkiä lähtökohtaisesti keskenään sopimaan lisäsuoritusten määrästä ja maksusta. Mikäli velkoja ja velallinen eivät pääse yhteisymmärrykseen, voi tuomioistuin hakemuksesta vahvistaa ja määrätä maksettavaksi velkojalle maksettavan lisäsuorituksen määrän.

2.3 Lakiuudistukset

2.3.1 Ajankohtaista

Velkajärjestelylain uudistaminen on tällä hetkellä osittain kesken. Oikeusministeriö asetti 18 päivänä syyskuuta 2009 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin ensimmäisessä vaiheessa arvioida sitä, tulisiko velkajärjestelyn maksuohjelmaa lyhentää. Työryhmän ehdotus johti tältä osin elokuun alussa 2010 voimaan tulleeseen lainmuutokseen.²⁶

²⁶ OM 15/41/2009, s. 10

Työryhmän tuli toisessa vaiheessa selvittää, ovatko velkajärjestelyn edellytykset ja esteperusteet ajan tasalla. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli selvittää, voidaanko nykyistä velkajärjestelymenettelyä jotenkin yksinkertaistaa etenkin lisäsuoritusjärjestelmän osalta. Työryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöneuvos Tuula Linna, ja työryhmä jätti mietintönsä 8.3.2011. Ensimmäisen työryhmän mietinnön pohjalta varsinaista lakimuutosta ei kuitenkaan lähdetty viemään eteenpäin.²⁷

Oikeusministeriö asetti 6.11.2012 uuden työryhmän pohtimaan VJL:n uudistamista. Työryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöneuvos Mari Aalto. Työryhmän oli kiinnitettävä huomiota siihen, miten velallisia voitaisiin kannustaa maksuohjelman aikaiseen tulonhankintaan ja miten velallisille voitaisiin nykyistä paremmin turvata velaton uusi alku.²⁸ Työryhmän tehtävänä on myös selvittää, voidaanko nykyistä velkajärjestelymenettelyä yksinkertaistaa ja lisäsuoritusjärjestelmän velallisille aiheuttamia ongelmia vähentää. Työryhmän mietinnön määräaika oli 30.6.2013, mutta sen toimikautta jatkettiin 30.11.2013 saakka. Työryhmä sai mietintönsä valmiiksi 21.11.2013, ja tällä hetkellä se on lausuntokierroksella. Uuden lain olisi tarkoitus tulla voimaan vuoden 2015 alusta.

2.3.2 Tuula Linnan työryhmän mietintö

Tuula Linnan työryhmän mietinnössä lisäsuoritusvelvollisuusjärjestelmä olisi muuttunut radikaalisti nykyilainsäädäntöön verrattuna. Ehdotuksena oli muun muassa ulosottoviranomaisten roolin kasvu maksuohjelmien noudattamisen valvonnassa ja siten käytännössä koko lisäsuoritusvelvollisuus nykyisellään olisi poistunut.

Nykyisen lainsäädännön mukaan velallinen on VJL 35 a §:n mukaan velvollinen omaaloitteisesti tilittämään lisäsuoritukset velkojilleen. Lisäksi VJL 7 §:n mukaan velallisen on maksuohjelman aikana velkojan pyynnöstä esitettävä selvitys 35 a §:ssä tarkoitetun lisäsuoritusvelvollisuuden perusteena olevista seikoista. Maksuohjelman keston päätyttyä selvitys on

²⁷ OM 15/41/2009, s. 8

²⁸ OM 16/41/2012, s. 8

esitettävä vielä pyynnöstä, joka on tehty ennen kuin ohjelman keston päättymisestä on kulu-
nut kolme kuukautta. Velallisen on esitettävä selvityksensä ilman aiheetonta viivytystä.

Mikäli lisäsuorituksen määrästä ei päästä yksimielisyyteen, voidaan lisäsuoritusasia vahvistut-
taa VJL 61 a §:n mukaisesti käräjäoikeudessa. Linnan työryhmän esityksen taustalla oli ajatus
siitä, että velalliset eivät läheskään aina oma-aloitteisesti maksa lisäsuorituksia velkojilleen, ja
velkojat joutuvatkin vaatimaan niitä maksuohjelman päättymisen jälkeen kahden vuoden mää-
räajassa. Tällainen jälkikäteinen edeltävien vuosien tulojen ja menojen laskeminen ja kannan-
otto siihen, mikä osa lisätuloista kuuluu lisäsuoritusvelvollisuuden piiriin, vaatii resursseja
talous- ja velkaneuvonnalta sekä velkojilta.²⁹

Lisäksi toisinaan käy niin, että maksuohjelman mukaiset maksut jäävät suorittamatta. Tällöin
VJL 42 §:n mukaan velkojalla on oikeus sen jälkeen, kun suoritus on laiminlyöty kolmen
kuukauden ajalta, katsoa koko maksuohjelman mukainen saatavansa erääntyneeksi ja hakea
sitä ulosoton kautta. Kun ulosotossa ei huomioida maksuohjelmaa, seurauksena on yleensä se,
että velallinen ei kykene noudattamaan maksuohjelmaa muultakaan osin.³⁰

Nykyisessä järjestelmässä jokainen velkoja periaatteessa seuraa itse maksuohjelmien toteutu-
mista, ja siten myös lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumista. Linnan työryhmän ehdotuksessa
maksuohjelman toteutumisen valvonta siirtyisi ulosottolaitokselle. Tällöin voitaisiin varmis-
tua siitä, että velallinen suorittaa ajallaan tuloistaan sen määrän, joka lain mukaan kuuluu vel-
kojille. Lisäksi velkojien maksuohjelmien seurantaan käyttämiä resursseja saataisiin pienen-
nettyä, kun ne tällä hetkellä hoidetaan velkojien toimesta muun muassa perintäalan palvelujen
kautta. Myös valtion ja kuntien viranomaiset käyttävät resurssejaan ohjelmien seurantaan.
Ehdotuksessa ulosottomies huolehtisi siitä, että tilitysosa jaetaan lain mukaisessa etuoikeus-
järjestyksessä velkojille.³¹

Tulojen kasvun lisäksi muutos voi koskea myös velallisen menoja. Kyseessä saattaa olla pe-
rusosaan vaikuttavan tekijän muutos, kuten muutos elatusvelvollisuudessa taikka olennainen
erityisosaa koskeva muutos, kuten sairastumisen aiheuttamat lääkemenot. Linnan työryhmän

²⁹ OM 15/41/2009, s. 34

³⁰ OM 15/41/2009, s. 34

³¹ OM 15/41/2009, s. 34

ehdotuksen mukaan tällöin muutosta elinkustannusosaan pyydetäisiin maksuohjelman toteuttamista valvovalta ulosottomieheltä. Jos ulosottomies ei tee muutosta, päätöksestä voitaisiin valittaa käräjäoikeuteen.³²

Näiden järjestelmän perusjoustavuutta tarkoittavien elementtien lisäksi ehdotettiin erilaisia velallisen valittavana olevia joustomahdollisuuksia. Halutessaan velallinen voisi tinkiä elinkustannusosasta 20 prosenttia, jos hän osoittaa tulevansa toimeen alennetulla määrällä. Velallisella saattaisi olla intressi tällaiseen tinkimiseen, jos hän saisi siten aikaan maksuohjelman kestoa lyhentävää tilitysosaa tai pystyisi säilyttämään omistusasuntonsa.³³

Velkajärjestelyssä asuminen kuuluu osaksi velallisen perusturvaa. Omistusasunnon säilyttäminen velkajärjestelyssä on mahdollista, mikäli velallisella on vain asuntovakuusvelkaa, eli velkaa, jonka vakuutena olevan asunnon arvo kattaa. VJL 33§:n mukaan velallisen omistusasuntoa ei ole muutettava rahaksi, jos se lisäisi tavallisille veloille tulevaa kertymää tai jako-osuutta vain vähän tai muuta kohtuullista asuntoa ei ole saatavissa. Mikäli velallisen laskennallinen maksuvara ei riitä asunnon säilyttämiseksi, voi velallinen tinkiä elinkustannuksistaan. Tällöin maksuvara suurenee ja asunnon säilyttäminen voi olla mahdollista.³⁴

Linnan ehdotuksessa velallinen voisi myös pyytää käräjäoikeudelta, että maksuohjelman alkamista lykätään. Ohjelman alkua voitaisiin lykätä enintään neljä kuukautta, jos se olisi tarpeen velallisen asumisen, toimeentulon ynnä muun järjestämiseksi. Ulosotto päättyisi, kun lykkäysjakso alkaa. Velallinen voisi neljän kuukauden aikana saamallaan tulolla järjestää itselleen esimerkiksi edullisemmän asumisen, hankkia kodinkoneen tai panna rahaa säästöön pankkitilille käytettäväksi myöhemmin maksuohjelman aikana syntyviin yllättäviin menoihin.³⁵

Lisäksi jokainen velallinen saisi tuloista riippumatta oikeuden kolmeen vapaaseen kuukauteen vuodessa. Vapaakuukaudet jatkaisivat maksuohjelman kestoa, joten tässä merkityksessä – jos velallisen tulotaso pysyy ennallaan – vapaakuukaudet eivät pienentäisi velkojien kokonaisker-

³² OM 15/41/2009, s. 32

³³ OM 15/41/2009, s. 32

³⁴ Niiranen 2010, s. 47

³⁵ OM 15/41/2009, s. 32

tymää. Etenkin keski- ja suurituloisille velallisille vapaakuukausilla olisi olennainen merkitys, mutta myös pienituloiset velallisen saisivat niiden avulla pientä joustoa talouteensa. Sitä, ettei sallittujen vapaakuukausien lukumäärää ylitetä, valvoisi ulosottomies.³⁶

Työryhmän mietintö ei ollut yksimielinen. Lausuntotiivistelmän mukaan nykyisin mukainen lisäsuoritusjärjestelmä on yleisesti ottaen koettu ongelmalliseksi erityisesti sen vuoksi, ettei lisätilitettäviä varoja enää ole käytössä, kun velkoja esittää lisätilitystä koskevan vaatimuksen. Näin ollen suhtautuminen niin sanottuun reaaliaikaiseen järjestelmään, jossa velkojille tilitettävä määrä seuraisi velallisen tulojen muutosta, oli pääosin myönteistä.³⁷ Ulosottolaitos kannatti uudistusta ja katsoi sille ehdotettujen uusien tehtävien sopivan ulosoton hoidettavaksi. Velkaneuvontayksiköistä osa vastusti mietinnön päälinjauksia jyrkästi, osa suhtautui myönteisesti. Maksuohjelman joustoon ja kannustavuuteen liittyvät ehdotukset (muun muassa vapaakuukaudet, lyhentyvä viiden vuoden ohjelma) saivat pääosin kannatusta.³⁸

Huomioitavaa on kuitenkin se, että Korkein oikeus otti lausuntotiivistelmässä kantaa muun muassa siihen, että vaikka lakiuudistusehdotusten myötä maksuohjelman muutosasioita ja lisäsuorituksia ei enää käsiteltäisi käräjäoikeuksissa, tulisivat samat asiat niiden käsiteltäviksi ulosottovalitusten myötä. Helsingin hovioikeus ei pitänyt nykyistä lisäsuoritusvelvollisuutta ongelmallisena eikä tuomioistuimia erityisesti kuormittavana. Itä-Suomen ja Kouvolan hovioikeudet taas kannattivat ehdotusta, jonka mukaan maksuvelvollisuus muuttuisi automaattisesti tulojen mukaan ja maksuohjelman valvonta siirtyisi ulosottoviranomaisten toimeksi. Rovaniemen hovioikeus ehdotti myös, voisiko ulosottoviranomaisten toimenpiteitä laajentaa myös hakemusten käsittelyyn.³⁹

2.3.3 Mari Aallon työryhmän mietintö

Oikeusministeriö asetti 6.11.2012 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotukset VJL:n uudistamiseksi sekä tarvittavat muutokset muihin lakeihin. Työryhmän tehtävänä oli velkajär-

³⁶ OM 15/41/2009, s. 32

³⁷ OM 15/41/2012, s. 13

³⁸ OM 16/41/2012, s. 80

³⁹ OM 15/41/2012, s. 15

jestelyn uudistamistyöryhmän 8.3.2011 antaman mietinnön (Velkajärjestelyn uudistaminen, Mietintöjä ja lausuntoja 11/2011) ja siihen saadun lausuntopalautteen pohjalta laatia ehdotus yksityishenkilön velkajärjestelyn uudistamiseksi siltä osin kuin kyseisen mietinnön ehdotukset ovat toteuttamiskelpoisia ilman maksuohjelman niin sanottua reaaliaikaisuutta ja ulosottovalvontaa ja joiden toteuttaminen on tarpeellista. Lisäsuoritusvelvollisuusjärjestelmän osalta työryhmän oli kiinnitettävä huomiota siihen, miten velallisia voitaisiin kannustaa maksuohjelman aikaiseen tulonhankintaan, ja miten velallisille voitaisiin nykyistä paremmin turvata velaton uusi alku. Lisäksi työryhmän tuli selvittää, voidaanko nykyistä velkajärjestelymenetelyä yksinkertaistaa ja lisäsuoritusjärjestelmän velallisille aiheuttamia ongelmia vähentää.⁴⁰

Aallon esityksen tavoitteena oli parantaa lisäsuoritusvelvollisuuden toimivuutta käytännössä. Ehdotus pyrki vähentämään lisäsuoritusvelvollisuuden laskemisesta aiheutuvaa työtä sekä aktivoimaan velallisia huolehtimaan lisäsuoritusvelvollisuuden täyttämisestä oma-aloitteisesti. Tavoitteena oli, ettei lisäsuoritusvelvollisuus tulisi velallisille yllätyksenä, vaan se olisi osa maksuohjelman aikaista ja sen jälkeistä talouden suunnittelua.⁴¹

Ehdotuksen tavoitteena oli myös kannustaa velallisia maksuohjelman aikaiseen tulonhankintaan, mikä hyödyttäisi sekä velallista että velkojia. Velallisen selviytymistä maksuohjelmasta helpotettaisiin lisäämällä velallisen mahdollisuutta vapaakuukausien pitämiseen ohjelman aikana silloin, kun maksuohjelman kesto on yli kolme vuotta. Tämä edesauttaisi velkajärjestelyn tarkoituksen toteutumista ja velallisen pääsemistä uuteen alkuun velkajärjestelyn jälkeen.⁴²

Aallon työryhmä piti nykyistä lisäsuoritusvelvollisuutta oikeudenmukaisena ja yleisesti ottaen hyvin toimivana järjestelmänä. Velkajärjestelyn yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kannalta se piti tärkeänä, että velallisen on käytettävä velkojensa maksamiseen koko maksukykynsä. Työryhmän mukaan nykyisen lisäsuoritusvelvollisuuden kautta maksuohjelman aikana tapahtunut tulotason kasvu vaikuttaa velallisen maksuvelvollisuuteen tavalla, joka on velkojan

⁴⁰ OM 16/41/2012, s. 81

⁴¹ OM 16/41/2012, s. 53

⁴² OM 16/41/2012, s. 53

kannalta kohtuullinen, mutta kannustaa myös velallista tulotasonsa nostamiseen. Työryhmä halusikin säilyttää lisäsuoritusvelvollisuuden peruseriaatteet ennallaan.⁴³

Lisäsuoritusvelvollisuuden poistamisen tai huomattavan lieventämisen osalta työryhmä totesi, että se saattaisi johtaa siihen, että velalliset järjestelisivät tulotasonsa mahdollisimman alhaiseksi maksuohjelman vahvistamisvaiheessa, ja tämä puolestaan pienentäisi velkojien kertymiä ja vaikuttaisi järjestelmän yleiseen hyväksyttävyyteen.⁴⁴

2.4 Ulkomainen lainsäädäntö

2.4.1 Ruotsi

Ruotsissa velkajärjestelylaki säädettiin vuonna 1994, ja se tuli voimaan vuonna 1988 asetetun komitean ehdotuksen mukaisena (2006:548, skuldsaneringslagen, myöhemmin SSL). Lakiin tehtiin kokonaisvaltainen uudistus vuonna 2007.⁴⁵ Ennen SSL:n voimaantuloa otettiin Ruotsissa käyttöön velkasaneerausta lievempiä keinoja, kuten velkaneuvonta ja sosiaalinen luototus. Lain kohderyhmänä olivat vaikeasti ylivelkaantuneet henkilöt, jotka olivat yrittäneet kaikkensa velkojensa maksamiseksi. Ryhmästä jätettiin kuitenkin pois muun muassa rikollisuudesta johtuneet velat.⁴⁶

Ruotsissa ulosottoviranomaiset toimivat suuressa roolissa velkajärjestelyprosessin toteuttamisessa. Tältä osin kyseessä olevien maiden sääntely poikkeaa suurelta osin Suomen lainsäädännöstä. Ruotsissa lisäsuoritusvelvollisuus on sidottu maksuohjelman muuttamiseen, ja se toteutetaan ulosottoviranomaisten toimesta.

SSL 7 §:n mukaan velkajärjestely kattaa joitain poikkeuksia lukuun ottamatta kaikki velallisen velat, jotka ovat syntyneet ennen velkajärjestelyn aloittamispäätöstä. Lähtökohtana on, että kaikilla velkajärjestelyveloilla on yhtäläinen oikeus maksunsaantiin. Lisäksi pienet saata-
vat voidaan maksaa kerralla kokonaan pois.

⁴³ OM 16/41/2012, s. 56

⁴⁴ OM 16/41/2012, s. 34

⁴⁵ SOU 1990:74

⁴⁶ Rydell 1996, s. 56

SSL 9 §:n mukaan velkajärjestelyssä päätetään velallisen maksettava kokonaismäärä, joka tulee jaettavaksi velkojien kesken (betalningsbeloppet) sekä laaditaan maksuohjelma, josta ilmenee, milloin ja miten velallisen tulee kunkin velkojan jäljellä oleva saatava maksaa. Velallisen maksuvara (betalningsutrymmet) määritetään ottamalla huomioon velallisen varat ja tulot, joista vähennetään velallisen ja hänen perheensä elatukseen tarvittava määrä. Velallisen käyttöön jäävän määrän määrittelyssä lähtökohtana käytetään velalliselle palkan ulosmittauksessa ulosottokaaren säännösten mukaan jäävää määrää.

Velalliselle määriteltävästä maksuvarasta voidaan varata myös osuus velkajärjestelyn ulkopuolelle jäävien saatavien maksamiseen. Velkajärjestelyssä määrätään, kuinka suuri prosentuaalinen osuus velallisen tulee veloistaan maksaa. Velallinen voidaan maksuohjelmassa myös vapauttaa kokonaan maksuvelvollisuudesta eli määrätä hänelle niin sanottu nollaohjelma. Maksuohjelman kesto on yleensä viisi vuotta. Erityisestä syystä maksuohjelma voi olla tätä lyhyempi.

SSL 10 §:ssä säädetään velkajärjestelyn aloittamisesta. Velkajärjestelyä haetaan ulosottoviranomaiselta, joka alustavasti selvittää hakijan olosuhteet. Jos alustavan selvityksen perusteella velkajärjestelyn edellytykset ovat olemassa, ulosottoviranomainen päättää aloittaa velkajärjestelyn. Ulosottoviranomainen tekee yhdessä velallisen kanssa velkajärjestelyehdotuksen, joka lähetetään kaikille tunnetuille velkojille ja annetaan heille mahdollisuus antaa lausuntonsa ehdotuksesta. Tämän jälkeen ulosottoviranomainen päättää, myönnetäänkö velalliselle velkajärjestely. Myös velkajärjestelyn kumoamista tai muuttamista haetaan ulosottoviranomaiselta, jonka päätöksestä voidaan valittaa tuomioistuimeen.

SSL 24 §:ssä säädetään velkajärjestelyn laiminlyönnistä. Mikäli velallinen on laiminlyönyt maksuohjelman noudattamisen eikä tämä laiminlyönti ole vähäinen tai, jos velallisen taloudelliset olosuhteet ovat ennalta arvaamattoman olosuhteiden muutoksen vuoksi olennaisesti parantuneet, velkajärjestely voidaan joko kumota tai sitä voidaan muuttaa. Jos velkoja hakee velkajärjestelyn muuttamista tai kumoamista velallisen parantuneiden olosuhteiden perusteella, hakemus on tehtävä viiden vuoden kuluessa velkajärjestelypäätöksestä. Muissa edellä mainituissa tilanteissa hakemuksen tekemiselle ei ole vastaavaa erityistä määräaikaa.

SSL 24 §:n mukaan maksuohjelman muuttaminen velallisen parantuneiden olosuhteiden perusteella tarkoittaa, että velallisen kullekin velkojalle maksettavaa määrää korotetaan. Koska maksuohjelman muuttaminen tapahtuu suhteellisen pitkän ajan kuluttua velallisen taloudellisten olosuhteiden parantumisesta, velallisella on harvoin mahdollisuutta maksaa tätä korotusta velkojille takautuvasti. Tämän vuoksi käytännössä näissä tilanteissa usein sekä korotetaan velallisen velkojilleen kuukausittain maksettavia määriä että pidennetään maksuohjelman kesto.

SSL 26 §:n mukaan maksuohjelmaa muutettaessa maksuohjelman kesto voidaan pidentää enintään seitsemään vuoteen. Velallisen hakemuksesta ulosottoviranomainen voi muuttaa maksuohjelmaa, jos velallisen taloudelliset olosuhteet ovat ennalta-arvaamattomien olosuhteiden muutosten vuoksi olennaisesti muuttuneet tai jos muuttamiseen on erityinen syy.

2.4.2 Norja

Norjassa laki yksityishenkilön velkajärjestelystä hyväksyttiin heinäkuussa 1992.⁴⁷ Hallituksen esityksessä pyrittiin estämään vakavat ylivelkaantumiset, jotka johtuivat työttömyydestä tai sairaudesta. Norjassa velkajärjestelyinstituutioon kuuluvat niin velallisen itsensä tekemä ehdotus vapaaehtoiseksi velkajärjestelyksi kuin tuomioistuimen lainmukaisten velkojen määräämä pakollinen velkajärjestely.⁴⁸ Täten Norjassa velkajärjestelymenettely on kaksivaiheinen.

Velkajärjestelyyn pääsemisen edellytyksistä säädetään gjeldsordningslovenin 1-3 §:ssä. Velkajärjestely voidaan myöntää luonnolliselle henkilölle, mutta ei henkilölle, jonka velat ovat peräisin elinkeinotoiminnasta. Tästä poikkeuksena ovat kuitenkin tilanteet, joissa elinkeinotoiminta on päättynyt eikä siihen liity olennaisesti velkajärjestelymenettelyä vaikeuttavia selvittämättömiä kysymyksiä. Lisäksi ehtona on, että elinkeinotoimintaan liittyvä velka muodostaa suhteellisen vähäisen osan velallisen kokonaisvelkamäärästä.⁴⁹

⁴⁷ Lov om frivillig og tvungen gjeldsordning for privatperson (gledsordningsloven) LOV-1992-07-17-99.

⁴⁸ Graver 1996 s. 24, Rokhaug 2004, s. 284

⁴⁹ Forbrukerrådet 2005, s.3, Ot. prp. nr. 81 (1991-1992), s. 135

Edellä mainitun lainkohdan mukaan velalliselle aikaisemmin myönnetty velkajärjestely on esteenä uudelle, ellei sen myöntämiselle ole erityisiä syitä. Edellytyksenä velkajärjestelylle on myös muun muassa se, että velallinen on pysyvästi maksukyvytön, eli hänen ei voida olettaa kykenevän suorittamaan velkojaan kohtuullisessa ajassa huomioiden velkojen laatu ja olosuhteet muutoinkin. Velallisen on pyrittävä ensisijaisesti sovintoratkaisuun velkojen kanssa ennen kuin velkajärjestelymenettely voidaan aloittaa.

Norjassa velkajärjestelyhakemus tehdään ulosottomiehelle, jonka tehtävänä on huolehtia muun muassa siitä, että asia tulee riittävästi selvitettyksi. Ulosottomies voi, joko itse päättää velkajärjestelyn aloittamisesta, tai siirtää asian tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ulosottomiehellä on myös toimivalta hylätä hakemus, mikäli edellytykset eivät selvästi täyty tai esimerkiksi velallisen aktiivisuus asian selvittämiseksi puuttuu.⁵⁰

Gjeldsordningslovenin 4-5 §:ien mukaan maksuohjelman pituus on yleensä viisi vuotta. Maksuohjelmassa vahvistetaan kiinteä summa, joka velallisen on maksettava. Tästä voidaan myös poiketa, jos on oletettavaa, että velallisen maksukyky tulee maksuohjelman aikana muuttumaan tavanomaista enemmän tai jos se muutoin on tarkoituksenmukaista. Maksuohjelma tulee laatia niin, että velkojat pystyvät koko ajan kontrolloimaan sen toteutumista.

Edellä mainitun lain 6 §:n mukaan tuomioistuin voi velallisen hakemuksesta muuttaa maksuohjelmaa, jos sen aikana tapahtuu ennalta arvaamattomia tai muita erityisiä muutoksia, jotka heikentävät velallisen kykyä noudattaa maksuohjelmaa. Norjassa niin sanottu lisäsuoritusvelvollisuus on sidottu maksuohjelman muuttamiseen. Tuomioistuin voi siten velkojan hakemuksesta muuttaa maksuohjelmaa, jos velallisen taloudellinen asema paranee olennaisesti maksuohjelman aikana.

⁵⁰ Ot. prop. nr. 81 (1991-1992), s. 56, Poppe 1994, s. 108

3 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Velallisen velvollisuudet

Ennen vuotta 1997 VJL:ssa tulojen parantuminen sidottiin maksuohjelman muuttamiseen. Maksuohjelmaa voitiin tarkistaa velkojien vaatimuksesta, mikäli velallisen maksukyky on esimerkiksi työnsaannin johdosta parantunut.⁵¹ Velallisen velvollisuus oli kuitenkin ilmoittaa olennaisesti parantuneesta maksukyvyystään.

Vuoden 1997 lakiin otettiin säännökset maksukyvyyn parantumisesta. Velallisen tuli ilmoittaa maksukykynsä olennaisesta paranemisesta kuukauden kuluessa velkojilleen. Oikeusministeriön ohjeissa katsottiin, että velallisen tuli suoraan tilittää lisääntyneet varat velkojilleen maksuohjelmassa olevien määräysten perusteella.⁵² Pääasiassa ensin pyrittiin sovintoratkaisuun velallisen ja velkojan välillä.⁵³

Nykyisessä VJL 7 §:ssä säädetään velallisen myötävaikutusvelvollisuudesta. Sen mukaan velallisen on maksuohjelman aikana velkojan pyynnöstä esitettävä selvitys lisäsuoritusvelvollisuuden perusteena olevista seikoista. Maksuohjelman keston päätyttyä selvitys on esitettävä vielä pyynnöstä, joka on tehty ennen kuin maksuohjelman keston päättymisestä on kulunut kolme kuukautta. Velallisen on esitettävä selvityksensä ilman aiheutonta viivytystä.

Edellä mainitulla 7 §:llä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että vastuu lisäsuoritusten vaatimisesta olisi siirtynyt velkojille, vaan ainoastaan, ettei velallisella ole oma-aloitteista ilmoitus- tai selontekovelvollisuutta. Velallisella kuitenkin on korostunut velvollisuus oma-aloitteisesti täyttää maksuohjelmassa määrätty lisäsuoritus – eli normaali maksuvelvollisuus.⁵⁴

Lain ensisijaisena tavoitteena on, että velallinen automaattisesti ja oma-aloitteisesti täyttää lisäsuoritusvelvollisuutensa tilittämällä velkojilleen lisääntyneet tulot tai varat. Lisäsuoritus-

⁵¹ HE 183/1992, s. 31

⁵² Niiranen – Jokinen 2003, s. 45

⁵³ HE 180/1996, s. 50

⁵⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 45

ten tekemiseen on laadittu lisäsuoritusjärjestelmään perustuva laskentataulukko, jota muun muassa talous- ja velkaneuvonnassa käytetään työkaluna.

Käytännön ongelmia lisäsuoritusvelvollisuuden oma-aloitteisesta tarkistamisesta on ilmennyt paljon. Ensinnäkin, työssä tekemiäni havaintojen mukaan velalliset ovat kokeneet lisäsuoritusasian vaikeana ja monimutkaisena asiana. Kaiken kaikkiaan velalliset ovat kokeneet lisäsuoritusjärjestelmän erittäin raskaana ja stressaavana. Tämä on johtunut muun muassa maksuohjelmissa olevien lisäsuoritusvelvollisuusmääräysten epäselvyydestä ja siitä, että esimerkiksi mitään konkreettista laskutaulukko maksuohjelmiin ei sisällytetä. Joillekin velallisille jopa maksuohjelman mukaisten kuukausisuoritusten maksaminen velkojille voi tuottaa hankaluuksia epäselvän maksuohjelman vuoksi. Omien tulojen seuraaminen ja vertaaminen maksuohjelmaan on voinut myös osoittautunut käytännössä mahdottomaksi tehtäväksi velallisen ymmärtämättömyyden vuoksi. Kun määräykset velallisen lisäsuoritusvelvollisuudesta on liitetty vahvistettuun maksuohjelmaan, voi oma-aloitteinen tarkistusvelvollisuus jäädä siis tekemättä esimerkiksi juuri velallisen ymmärtämättömyyden tai inhimillisen unohtuksen vuoksi. Yksin velallisen velvollisuudeksi säädetty lisäsuoritusvelvollisuuden toteuttaminen ei voi jäädä.

Linnan vetämän työryhmän ehdotuksessa yhtenä vaihtoehtona otettiin esiin velkajärjestelyn maksuohjelmien siirtämistä ulosottoviranomaisten valvonnan alle. Tällaisen uudistuksen hyvänä puolena olisi ainakin se, että sillä taattaisiin entistä paremmin velallisten yhdenmukainen kohtelu. Lisäsuoritusvelvollisuuden toteutuminen ei jäisi sattumanvaraiseksi.

Mari Aallon työryhmän esityksessä velallisille lisäsuoritusvelvollisuudesta aiheutuvia ongelmia vähennettäisiin käytännön toimenpitein. Tarkoituksena on, että velalliset oma-aloitteisesti, tarvittaessa talous- ja velkaneuvojan avustuksella, vuosittain tarkistaisivat lisäsuoritusvelvollisuutensa. Tällöin välttyttäisiin siltä, että lisäsuoritusvelvollisuus tulee velalliselle yllätyksenä maksuohjelman päättymisen jälkeen. Työryhmän esityksen mukaan lisäsuoritusvelvollisuuden seuranta varten kehitettäisiin siis käytännön työkaluja. Jo nykyisin maksuohjelma sisältää lisäsuoritusten jakomääräyksen, josta velallinen näkee kullekin velkojalle tilitettävän prosenttiosuuden. Oikeusministeriön Internet- sivuilta puolestaan on saatavissa lisäsuoritusten tilityslomake. Lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistamista helpottaisi se, että maksuoh-

jelmaan liitettäisiin lomake, jonka avulla velallinen pystyisi tarkistamaan, syntyykö hänelle lisäsuoritusvelvollisuus.⁵⁵

Voimassa olevan lain mukaan lisäsuoritusvelvollisuus koskee kaikkia velallisia. Se voidaan kuitenkin jättää maksuohjelmassa määräämättä, jos maksuohjelmaehdotuksen laatija näin ehdottaa eikä kukaan velkojista vastusta ehdotusta. Vuoden 2003 lakiuudistuksessa hallituksen esityksen mukaan lisäsuoritusvelvollisuuden määräämättä jättäminen tulojen lisääntymisen perusteella oli perusteltua silloin, kun velallisen tulotasossa ei ollut odotettavissa muutoksia, joiden perusteella hän voisi olla velvollinen maksamaan velkojaan lisää.⁵⁶ Lainsäätäjän tarkoituksena onkin ilmeisesti ollut, että lisäsuoritusvelvollisuutta ei määrättäisi kaikille velallisille. Käytännössä mahdollisuutta olla määräämättä velalliselle lisäsuoritusvelvollisuutta sovelletaan kuitenkin erittäin harvoin ja lisäsuoritusvelvollisuus sisältyy säännönmukaisesti kaikkiin maksuohjelmiin.

Käytännössä niin sanottua turhaa työtä aiheutuu tilanteissa, joissa lisäsuoritusvelvollisuuden ollessa osa maksuohjelmaa, koskee se myös sellaisia velallisia, joiden tulotaso on maksuohjelman vahvistuttua jo vakiintunut (esimerkiksi eläkeläiset). Tällöin lisäsuorituksia ei käytännössä kerry ainakaan ansiotuloista. Joissain tapauksissa velkojat kuitenkin vaativat selvitystä parantuneista tuloista myös tällaisten velallisten osalta. Tämä lisää työtaakkaa talous- ja velkaneuvonnassa, sekä myös velkojatahoilla.

Aallon työryhmän ehdotuksessa esitettiin, että tulojen kasvuun perustuva lisäsuoritusvelvollisuus ehdotetaan poistettavaksi velallisilta, joiden tulotason ei oleteta muuttuvan maksuohjelman aikana. Lisäsuoritusvelvollisuus poistuisi siten velallisilta, joiden tulotason ei voida olettaa kasvavan maksuohjelman aikana niin paljon, että heille syntyisi lisäsuoritusvelvollisuus. Esityksen mukaan tyypillinen tilanne, jossa lisäsuoritusvelvollisuutta ei vahvistettaisi, olisi eläkkeellä oleva tai juuri eläkkeelle siirtymässä oleva velallinen, jolla ei enää ole tarkoitusta taikka kykyä työntekoon. Jos vanhuuseläkkeellä oleva tekisi palkkatyötä, tulisi lisäsuoritusvelvollisuus vahvistaa. Vuosina 2011 ja 2012 velkajärjestelyn hakijoista oli tilastokeskuksen tietojen mukaan 24 prosenttia eläkeläisiä.⁵⁷

⁵⁵ OM 16/41/2012, s. 57

⁵⁶ HE 98/2002, s. 24.

⁵⁷ OM 16/41/2012, s. 57

Aallon esityksessä lisäsuoritusvelvollisuus tulisi vahvistaa velallisille, jotka ovat työelämän ulkopuolella maksuohjelman vahvistamishetkellä, mutta joilla on todellinen mahdollisuus työllistyä maksuohjelman aikana. Lisäsuoritusvelvollisuus tulisi siten vahvistaa nuorena eläkepäätöksen saaneille eläkeläisille, joilla on kykyä ja mahdollisuuksia työllistyä maksuohjelman aikana. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevalle velalliselle taikka pitkäaikaisesti tai pysyvästi työkyvyttömälle velalliselle lisäsuoritusvelvollisuutta ei vahvistettaisi. Palkkatyössä oleville velallisille samoin kuin yritystoimintaa harjoittaville velallisille lisäsuoritusvelvollisuus tulisi yleensä vahvistaa. Epäselvissä tapauksissa lisäsuoritusvelvollisuus tulisi vahvistaa. Lisäsuoritusvelvollisuus ei koskisi niitä velallisia, joille sitä ei olisi maksuohjelmassa nimenomaisesti vahvistettu. Lisäsuoritusvelvollisuuden jättäminen määräämättä maksuohjelmassa ei kuitenkaan estäisi lisäsuorituksen vahvistamista maksuohjelman raukeamisen sijasta VJL 42 §:n 5 momentin nojalla. Lisäksi kertaluontoisiin suorituksiin, kuten perintöihin, perustuva lisäsuoritusvelvollisuus säilyisi ennallaan.⁵⁸

Lisäsuoritusvelvollisuuden määräämättä jättämissäännökset Aallon työryhmän esittäminä vähentäisivät sekä talous- ja velkaneuvonnan että velkojien työmäärää. Näin velallisella ei olisi tarvetta ottaa yhteyttä talous- ja velkaneuvontaan lisäsuoritusvelvollisuuden selvittämiseksi eikä velkojien tarvitsisi seurata lisäsuoritusvelvollisuutta ja hankkia selvityksiä velallisen tuloista. Velkojien kertymät eivät kuitenkaan vähenisi, sillä lisäsuoritusvelvollisuuden ulkopuolelle jäisivät ne velalliset, joilta lisäsuorituksia ei muutoinkaan olisi odotettavissa. Esityksen myönteisenä puolena voitaisiin pitää myös maksuohjelmien yksinkertaistumista.⁵⁹

3.2 Velkojien rooli ja toimenpiteet

Käytännössä lisäsuoritusvelvollisuus voi jäädä velalliselta syystä tai toisesta toteuttamatta. Jotta mahdollinen lisäsuoritusvelvollisuus ei jäisi täyttämättä, ovat velkojat ottaneet aktiivisempaa roolia lisäsuoritusvelvollisuuden valvonnassa. Velkojat lähettävät usein velallisille selvityspyyntöjä ja muistutuskirjeitä lisäsuoritusvelvollisuuden toteuttamisesta. Velkojat tiilaavat myös verotustietoja ja laativat itse laskelmia.

⁵⁸ OM 16/41/2012, s. 57

⁵⁹ OM 16/41/2012, s. 98

Velkojen aktivoitumisella on omat hyvät ja huonot puolensa. Ensinnäkin, velkojen ottaessa suurempaa roolia lisäsuoritusvelvollisuuden toteuttamisessa, ei lisäsuoritusvelvollisuusasia jää velalliselta hoitamatta. Usein velalliset ottavatkin velkojan selvityspyynnön tullessa tietoonsa pikaisesti yhteyttä talous- ja velkaneuvontaan, joissa lisäsuorituslaskelmat pääasiassa laaditaan.

Lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumisen valvonta voi kuitenkin nousta rasitteeksi joillekin velkojille. Laskelmien laatiminen ja niistä neuvottelemisen ruuhkauttaa esimerkiksi monet perintätoimistot, ja käsittelyajat pitenevät myös muissa kuin lisäsuoritusasioissa. Vaikka lain tarkoituksena ei ole ollut lisäsuoritusten vaatimisen vastuun siirtäminen velkojille, näin on monilta osin käytännössä tapahtunut.

Lisäsuoritusten valvontaperiaatteet vaihtelevat eri velkojien kesken. Osa velkojista lähettää selvityspyyntöjä ainoastaan osalle velallisista, esimerkiksi niille, joiden ne olettavat esimerkiksi työllistyneen. Täten velkojat ottavat huomioon velallisen kokonaistilanteen. Joidenkin velallisten osalta tulotaso on kuitenkin jo niin vakiintunut, että tulot todennäköisesti tulevat pysymään samana koko maksuohjelman aikana. Tällöin lisäsuoritusvelvollisuutta ei periaatteessa ainakaan ansiotulojen perusteella pitäisi kertyä. Kuten aikaisemmin on jo todettu, tällaisten velallisten osalta lisäsuoritusvelvollisuuden selvittely on turhaa työtä. Lisäsuoritusvelvollisuus voisi syntyä ainoastaan kertaluonteisen suorituksen perusteella.

Kuten aikaisemmin on jo todettu, velkoja voi esittää velalliselle selvityksen lisäsuoritusvelvollisuuden perusteena olevista seikoista. Velallinen on velvollinen vastaamaan velkojan esittämään pyyntöön ilman aiheetonta viivytystä, ja mikäli hän ei sitä tee, voi se johtaa pahimmillaan maksuohjelman raukeamiseen velallisen myötävaikutusvelvollisuuden rikkomisen vuoksi. Velkojan on esitettävä selvityspyyntö maksuohjelman keston aikana tai kolmen kuukauden kuluessa maksuohjelman päättymisestä.⁶⁰

Mikäli maksuohjelmat siirtyisivät esimerkiksi ulosoton valvottavaksi, kuten Linnan työryhmä esitti, vähentäisi muutos myös velkojien työtaakkaa. Tällä hetkellä monillakaan velkojilla ei ole resursseja lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumisen valvomiseen. Aallon työryhmän esityk-

⁶⁰ Niiranen – Jokinen 2003, s. 47

senä ongelman korjaamiseen olisi aikaisemmin käsitelty lisäsuoritusvelvollisuuden määräämättä jättäminen maksuohjelmassa velallisten osalta, joiden tulotason voidaan olettaa pysyvän muuttumattomana maksuohjelman aikana.

Yhtenä tämänhetkisen sääntelyn ongelmakohdista voidaan pitää saatavien myyntiä, joka on nykyisin hyvin yleistä. Saatavien myynnistä aiheutuu monenlaisia ongelmatilanteita velkajärjestelyasioissa. Kun maksuohjelma kestää kolmesta viiteen vuotta, on velkajärjestelysaatava voinut ehtiä vaihtaa omistajaansa jo useampaan otteeseen.

Velkojen vaihtumisesta syntyy ongelmia muun muassa lisäsuoritusten tilitysjankohtana. Kun lisäsuorituksia tulisi alkaa tilittää, voi olla epäselvyyttä, kenelle tilitys kuuluu. Maksuohjelman tiedot voivat olla virheellisiä. Mikäli vuosittaisia lisäsuorituksia aletaan laskea ja tilittää vasta maksuohjelman päättymisen jälkeen, on saatavien kohdistaminen oikeille velkojille erittäin työlästä ja aikaa vievää. Tämä työllistää erityisesti kuntien talous- ja velkaneuvontaa sekä käräjäoikeuksia.

Saatavien myynti on muun muassa yritysten keino hallita luottotappioriskiä ja parantaa kustannustehokkuutta kuluttajatoimialoilla. Saatavien myyntiä ei ole VJL:ssa rajoitettu, eikä se ole laissa muutenkaan kielletty. Käytännön työssäni olen havainnut, että saatavien myynnistä aiheutuu ongelmatilanteita lisäsuoritusilanteissa erityisesti nollaohjelmien sekä niiden velkojen osalta, joiden saatava on pieni. Tämä johtuu siitä, että velkojille ei ole maksettu suorituksia maksuohjelman aikana, ja saatava on voinut vaihtaa omistajaansa sen aikana jo monta kertaa. Tämänhetkisessä lakiuudistuksen mietinnöissä tai esitöissä asiaa ei ole nostettu esiin. VJL:ssa olisi jatkossa syytä huomioida saatavien myynti esimerkiksi asettamalla velkojille siitä ilmoittamisvelvollisuus velkajärjestelyyn kuuluvan saatavan siirtymisen yhteydessä.

3.3 Lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistamisen ajankohta

Ennen vuotta 2003 lisäsuorituksia ei sellaisenaan tarkistettu vuosittain, vaan lisäsuorituksen täyttäminen sidottiin tarvittaessa maksuohjelman muuttamiseen. Maksukyvyyn olennainen parantuminen johtui joko tulojen kasvusta tai asumismenojen vähenemisestä. Velallisen tuli

ilmoittaa maksukykyensä olennaisesta paranemisesta kuukauden kuluessa velkojilleen. Ensimmäisesti pyrittiin sopimukseen velallisen ja velkojan välillä.⁶¹

Aikaisemmin oli mahdollista, että asianosaiset tekivät sovinnon muuttamisasian vireillepanon jälkeen, ja pyysivät sen vahvistamista tuomioistuimelta. Hakemus maksuohjelman muuttamisesta oli tehtävä tuomioistuimelle ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen kun hakija sai sen perusteen tietoonsa. Hakemusta ei voitu tehdä enää ohjelman päättymisen jälkeen.⁶²

Nykyään VJL 35 a §:n 5 momentissa säädetään lisäsuoritusvelvollisuuden täyttämisen ajankohdasta. Kertaluonteiseen suoritukseen (lisääntyneisiin varoihin) perustuva maksuvelvollisuus on täytettävä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun velallinen sai varat haltuunsa. Muilta osin lisäsuoritusvelvollisuus on täytettävä seuraavan kalenterivuoden ensimmäisten kolmen kuukauden aikana. Tulojen nousuun perustuva lisäsuoritusvelvollisuus tarkistetaan vuosittain.

VJL 35 a §:n 5 momentin mukaan maksuajankohdasta voidaan määrätä myös toisin, jos se on tarkoituksenmukaista lisäsuoritusten vähäisyyden tai muun erityisen syyn vuoksi. Maksuohjelman päättymisvuodelta lisäsuoritukset on kuitenkin maksettava ohjelman päättymistä seuraavien kolmen kuukauden aikana.

Nykyylainsäädännön mukaisesta lisäsuoritusten täyttämisaikankohdasta on aiheutunut monia käytännön ongelmia, eikä se yleensä toteudukaan sellaisenaan. Ensinnäkin, kolmen kuukauden ehto on liian tiukka. Velallisen tulotiedot perustuvat yleensä verotustietoihin. Koska verotustiedot vahvistetaan vuosittain vasta marraskuussa, ei lisäsuoritusten laskemisvuoden verotusta ole vielä ehditty vahvistaa, ja siten tulotiedot eivät välttämättä ole täsmällisiä.

Vaatus lisäsuoritusvelvollisuuden täyttämisestä seuraavan kalenterivuoden maaliskuun loppuun mennessä edesauttaa lisäsuoritusvelvollisuuden nopeaa selvittämistä, ja monesti lisäsuorituslaskelmat on tehtävä tulotositteiden perusteella. Jos tulot ovat pysyneet muuttumattomina, laskelmissa voidaan hyödyntää myös esitäytettyä veroilmoitusta mahdollisuuksien mukaan. Tosin tälläkään ei saavuteta laissa säädettyä kolmen kuukauden sääntöä. Ylimääräistä työtä lisää se, että jotkut velkojista vaativat nimenomaan vahvistettujen verotustietojen käyt-

⁶¹ Koulu – Niemi-Kiesiläinen 1999, s. 74

⁶² Koulu – Niemi-Kiesiläinen 1999, s. 74–75

tämistä lisäsuorituslaskelmien perusteena ja laskelmien tekeminen viivästyy. Velallisen kannalta olisi tärkeää, että lisäsuoritusvelvollisuuden määrä olisi selvillä mahdollisimman nopeasti.

Kuten aikaisemmin on jo todettu, lisäsuoritusvelvollisuus on erityisen ongelmallinen niille velallisille, jotka eivät esimerkiksi ymmärtämättömyyttään tai välinpitämättömyyttään ole tarkistaneet velvollisuuden syntymistä vuosittain. Heille velkojien vaatimukset lisäsuoritusvelvollisuudesta voivat tulla yllätyksenä ja johtaa pahimmassa tapauksessa siihen, että koko velkajärjestelyn tavoite, velallisen taloudellisen tilanteen korjaaminen, jää saavuttamatta ja velallinen ajautuu uuteen velkakierteeseen.⁶³

Nykyään velallisen lisäsuoritusvelvollisuuden määrä voidaan vahvistuttaa käräjäoikeudessa, mutta sitä ei voida tehdä enää kahden vuoden jälkeen maksuohjelman päättymisestä. Alkuperäisessä VJL:ssa hakemusta maksuohjelman muuttamisesta ei voitu tehdä enää ohjelman päättymisen jälkeen. Mikäli lisäsuorituksia ei ole aikanaan hoidettu, aiheuttaa kahden vuoden sääntö kohtuuttoman pitkäaikaista selvittelyä velalliselle. Tällainen jälkikäteinen menojen ja tulojen selvittely aiheuttaa paljon lisätyötä niin velalliselle kuin kuntien talous- ja velkaneuvontaan. Monestikaan velallinen ei muista enää vuosittaisia menojaan maksuohjelman ajalta sen päättymisen jälkeen.

Lisäksi lisäsuoritusvelvollisuuden toteutuessa vasta maksuohjelman päättymisen jälkeen esimerkiksi sen vuoksi, että laskelmia ei ole ehditty tehdä talous- ja velkaneuvonnassa, voi lisäsuorituksen määrä kasvaa suureksi ja tulla yllätyksenä velalliselle, joka ei ole siihen varautunut. Tämä aiheuttaa velalliselle maksuvelvollisuuden lisäsuoritusten muodossa vielä vuosienkin ajan varsinaisen maksuohjelman päättymisen jälkeen.

Linnan työryhmän ehdotuksena oli, että maksuohjelman toteuttamisen valvonta kuuluisi ulosottoviranomaisille. Maksuvelvollisuus muuttuisi automaattisesti tulojen mukaan. Tällainen reaaliaikainen tulojen valvonta olisikin tässä mielessä parempi vaihtoehto nykyiselle sääntelylle. Koska velallinen on velvollinen säilyttämään tulojen kasvusta saadut varat, ulosoton

⁶³ OM 16/41/2012, s. 37

kautta tapahtuva valvonta pystyisi seuraamaan velallisen tuloja reaaliaikaisesti, eikä velallisen tarvitsisi säilyttää varoja kovinkaan pitkiä aikoja pankkitilillään, eikä hän ehtisi kuluttaa niitä.

Aallon työryhmän mukaan tällaisia haittoja voitaisiin vähentää parhaiten varmistamalla, että lisäsuorituslaskelmat tehdään vuosittain, jolloin velvollisuus ei tule velalliselle yllätyksenä. Työryhmän mukaan velallisen motivoiminen lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistamiseen ja oma-aloitteiseen suoritusten maksamiseen ei edellytä lainsäädännön muuttamista. Sen sijaan työryhmä ehdottikin, että lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistamista helpotettaisiin luomalla nykyistä paremmat työkalut laskelmien tekemiseksi ja velallisten aktivoimiseksi.⁶⁴

Kun voimassa olevan lain mukaan lisäsuoritusvelvollisuus on täytettävä seuraavan kalenterivuoden ensimmäisten kolmen kuukauden aikana, jos ei siitä ole toisin määrätty, riittäisi Aallon ehdotuksen mukaan, että lisäsuoritusvelvollisuus täytettäisiin seuraavan kalenterivuoden aikana. Tällöin lisäsuoritusvelvollisuus voitaisiin laskea valmistuneen verotuksen pohjalta, eikä sitä tarvitsisi tehdä erilaisiin tulotositteisiin perustuen. Velallisen olisi nykyistä helpompi tarkistaa lisäsuoritusvelvollisuutensa itse. Talous- ja velkaneuvonnan työmäärä vähenisi, koska tulotositteita ei tarvitsisi käydä läpi, vaan laskelman pohjaksi voitaisiin ottaa verotustiedot.⁶⁵

Aallon työryhmä esityksen mukaan maksuohjelman päättymisvuodelta lisäsuoritukset olisi maksettava samaan aikaan kuin viimeisen kokonaisen kalenterivuoden lisäsuoritukset. Jos maksuohjelma päättyisi esimerkiksi toukokuun lopussa 2013, sekä vuoden 2012 tulojen nousuun perustuva lisäsuoritusvelvollisuus että vuoden 2013 tammi-toukokuun tulojen nousuun perustuva lisäsuoritusvelvollisuus olisi täytettävä vuoden 2013 loppuun mennessä. Silloin kun lisäsuoritusvelvollisuus koskee vain osaa kalenterivuodesta, on sen määrä joka tapauksessa tarkistettava tulotositteiden perusteella. Asiassa onkin korostettava sitä, että velallisen kannalta olisi tärkeää, että hänen taloudellinen kokonaistilanteensa saadaan selvitettyä mahdollisimman nopeasti maksuohjelman päättymisen jälkeen.⁶⁶

⁶⁴ OM 16/41/2012, s. 37

⁶⁵ OM 16/41/2012, s. 57

⁶⁶ OM 16/41/2012, s. 74

Aallon työryhmän esityksen mukaisesti lisäsuoritusvelvollisuuden siirtämisajankohtaa puoltaa myös velkojien määrän lisääntyminen (keskimäärin velkajärjestelyä hakevalla on 18 velkaa), jolloin yhdelle velkojalle tilitettävät määrät jäävät usein pieniksi. Velkojan kannalta lisäsuoritusvelvollisuuden siirtäminen verotuksen valmistumisen jälkeiseen ajankohtaan ei aiheuttaisi suurta muutosta. Velkoja voi joka tapauksessa viedä lisäsuoritusvelvollisuuden tuomioistuinten vahvistettavaksi vasta maksuohjelman päättymisen jälkeen. Jos velallinen taas haluaisi tarkistaa lisäsuoritusvelvollisuutensa heti kalenterivuoden päättyessä, mikään ei estäisi häntä tekemästä sitä tulotositteiden perusteella. Jos velallinen ei tee muutoksia saamaansa veroehdotukseen, voitaisiin lisäsuoritusvelvollisuus luotettavasti tarkistaa jo veroehdotuksen perusteella.⁶⁷

Koska Aallon työryhmän esityksessä määräaika lisäsuoritusten maksamisesta myöhennettäisiin seuraavan vuoden loppuun, ehdotti työryhmä myös poistettavan nykyisen VJL 35 a §:n 5 momentista maininnan siitä, että maksuajankohdasta voitaisiin määrätä toisin, jos se on tarkoituksenmukaista lisäsuoritusten vähäisyyden tai muun erityisen syyn vuoksi. Koska lisäsuoritusvelvollisuuden täyttämisen määräaika ehdotuksen mukaan myöhennetään, ei työryhmän mielestä ole enää tarpeen määrätä maksuohjelmassa myöhemmästä ajankohdasta.⁶⁸

3.4 Lisäsuoritusten jakautuminen

Lisäsuoritusten jakautumisessa noudatetaan niin sanottua yhdenvertaisuusperiaatetta, jonka mukaan velkojien keskinäinen oikeus varoihin määräytyy saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa. Ainoastaan lapselle maksettava elatusapu ja mahdollisesti velallisen välttämättömiin elinkustannuksiin ja välttämättömiin asumiskuluihin liittyvät maksut saavat etuoikeuden maksunsaantiin ennen muita tavallisia velkoja.⁶⁹

⁶⁷ OM 16/41/2012, s. 58

⁶⁸ OM 16/41/2012, s. 99

⁶⁹ HE 98/2002, s. 35

Maksuohjelmaa on voitu pidentää yksityishenkilön osalta. Mikäli velallisen maksukyky paranee yksityisvelkojien hyväksi pidennetyin maksuohjelman aikana, ei muilla velkojilla tältä ajalta ole jako-osuutta lisäsuorituksiin, sillä maksuohjelma heidän osaltaan on päättynyt.⁷⁰

Vakuusvelkojan asemassa ovat velkojat, joilla on kolmansiin nähden tehokas esinevakuusoikeus.⁷¹ Vakuusvelalla tarkoitetaan velkajärjestelyn piiriin kuuluvaa velkaa, jonka vakuudeksi velkojalla on kolmansiin nähden tehokas esinevakuusoikeus (esimerkiksi panttioikeus) velalliselle kuuluvaan tai velallisen hallinnassa olevaan omaisuuteen. Vakuusvelkana otetaan velkajärjestelyssä huomioon se osa velasta, jonka vakuuden arvo velkajärjestelyn alkaessa kattaa.⁷²

VJL 32 §:n mukaan kun velallisella on omistusasunto, on hänen suoritettava tavallisia velkojiaan vähimmäiskertymää vastaava määrä, riippumatta siitä, saako velallinen pitää asunnon vai onko se muutettava rahaksi. Vähimmäiskertymällä tarkoitetaan kertymää, jonka enintään viisi vuotta kestävä maksuohjelma tuottaisi tavallisille velkojille, jos velallisen asumiskustannukset arvioidaan sen mukaan, että hänen ja hänen perheensä asuminen järjestetään edullisimman saatavilla olevan vaihtoehdon mukaan.

Ongelmatilanteita velalliselle voi aiheutua lisäsuoritusten osalta silloin, kun velalliselle on vahvistettu edellä mainittu vakuusvelkaa sisältävä maksuohjelma. Maksuohjelman kesto vaihtelee vakuusvelan sekä tavallisten velkojen kesken. Lisäsuoritusten tilittämisessä velkojille velallisella voi olla epäselvyyttä, kenelle lisätilitykset kuuluvat ja minkä suuruisina. Pääsääntönä lisäsuorituksissa on, että kertaluonteiset suoritukset ja lisääntyneet tulot käytetään pelkästään tavallisten velkojen maksamiseen maksuohjelman ensimmäisten kolmen tai viiden vuoden aikana (pituus riippuu siitä, kuinka pitkä maksuohjelma tavallisille veloille olisi voitu vahvistaa). Tämä siksi, että tulojen kasvu olisi voinut kasvattaa velkojen vähimmäiskertymää, mikäli se olisi ollut tiedossa.⁷³

⁷⁰ Uitto 2010, s. 227

⁷¹ Tuomisto 1993, s. 10

⁷² Niemi 2009, s. 938

⁷³ Uitto 2010, s. 227

Linnan työryhmän esitys maksuohjelmien valvonnan siirtämisestä ulosottoviranomaiselle helpottaisi lisäsuoritusten tilitysasiaa. Jos velallinen ansaitsisi enemmän, myös velkojien tilitysosa olisi suurempi ja päinvastoin. Ulosottoviranomaiset osaisivat tilittää lisäsuoritukset lain mukaisessa etuoikeusjärjestyksessä, ja näin välttyttäisiin jälkikäteiseltä ylimääräiseltä työltä, mikäli velallinen olisi oma-aloitteisesti tilittänyt lisäsuoritukset velkojilleen virheellisesti.

Aallon työryhmän ehdotus ei taas toisi muutosta lisäsuoritusten jakautumisasiaan, ja se pysyisi ennallaan siten, että velallinen olisi itse vastuussa tilitysten jakautumisesta oikein eri velkojien kesken. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, olisi velallisen apuna maksuohjelma, joka sisältää lisäsuoritusten jakomääräyksen. Tästä velallinen näkee kullekin velkojalle tilitettävän prosenttiosuuden. Lisäksi velallisen saatavilla on oikeusministeriön Internet- sivuilta lisäsuoritusten tilityslomake. Aallon työryhmä ehdotti myös, että maksuohjelmaan liitettäisiin lomake, jonka avulla velallinen pystyisi tarkistamaan, syntyykö hänelle lisäsuoritusvelvollisuus. Lisäksi velalliset voisivat aina tukeutua kuntien talous- ja velkaneuvojien avustukseen.

4 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN MÄÄRÄ

4.1 Lisäsuoritusvelvollisuus tulojen kasvun perusteella

4.1.1 Tulojen kasvun sääntelystä

Kuten edellä on jo mainittu, johti vuoden 1993 VJL:ssa velallisen tulojen muuttuminen maksuohjelman muuttamiseen, mikäli velallisen olosuhteet muuttuivat ennakoimattomasti ja olennaisesti. Tällaisena esimerkkinä voitiin pitää maksukyvyttömyyttä, joka on johtunut työttömyydestä, ja jonka kesto ei ole voitu ennakoida. Mikäli velallinen sai myöhemmin työtä, ja sen johdosta maksukyky parantui olennaisesti, voitiin maksuohjelmaa tarkistaa velkojien vaatimuksesta.

Vuoden 1997 lain valmistelussa kiinnitettiin huomiota siihen, että maksuohjelmien muuttamista koskevat säännökset voivat osaltaan kannustaa velallista parantamaan tulotasoaan, jos osa tulojen lisäyksestä koituu velallisen omaksi hyväksi. Lakimuutoksessa maksukyvyn para-

nemistä voitiin pitää olennaisena, jos velallisen käytettävissä olevat varat kasvavat kalenterivuoden aikana vähintään asetuksessa säädettävän markkamäärän. Lain ehdotusta laadittaessa tällaisena markkamääränä pidettiin 3600 markkaa, eli siten tulojen kasvaminen tai menojen aleneminen 300 markalla kuukaudessa aiheuttaisi lisäsuoritusvelvollisuuden. Kasvaneesta maksuvarasta velallinen sai pitää itsellään neljäsosan.⁷⁴

Vuoden 2003 lakiuudistuksessa kiinnitettiin huomiota lisäsuoritusvelvollisuuden rahamäärän alhaisuuteen. Aikaisemman lainsäädännön mukaan lisäsuorituksia saattoi kertyä myös sellaisissa tapauksissa, joissa velallisen tulot olivat nousseet vain yleistä ansiokehitystä vastaavasti. Siten lisäsuoritusvelvolliseksi tällä perusteella olisi voinut joutua esimerkiksi säännöllistä eläkettä saava velallinen.⁷⁵

Velalliselle itselleen jäävää osuutta rajan ylittävistä tuloista on nostettu vähitellen. Nykyisin tulojen parantumisen vaikutuksista säädetään VJL 35 a §:ssä. Voimassa olevan lain mukaan velallisen on tilitettävä velkojille puolet tietyn kansaneläkeindeksiin sidotun euromäärän ylittävistä nettotuloista. Vuonna 2013 lisäsuoritusvelvollisuus syntyi 957 euroa ylittävien tulojen osalta. Nykyisin velallisen tulot voivat siis lisääntyä kuukautta kohden (vähennysten jälkeen) noin 80 eurolla ennen kuin velvollisuus syntyy. Tarkoituksena on ollut, etteivät yleisestä palkkatason noususta ja indeksikorotuksista johtuvat muutokset palkassa aiheuttaisi lisäsuoritusvelvollisuutta.⁷⁶

Tulojen parantumisesta voidaan kuitenkin suoraan vähentää lisääntyneet työmatkakustannukset ja muut menojen hankkimisesta aiheutuneet välittömät lisämenot. Velkojille jäävää osuutta ei tarvitse käyttää velkojen suoritukseksi siltä osin kuin velallinen on tarvinnut niitä muihin välttämättömiin menoihin. Nykyinen lisäsuoritusjärjestelmä johtaa monesti kuitenkin siihen, että melko pieni muutos johtaa lisäsuoritusten laskemiseen ja vähäisten summien tilittämiseen. Kertaluonteisia suorituksia käsitellään jäljempänä.

Tuula Linnan työryhmä esitti, että velkojille maksettavien suoritusten sijasta tuomioistuin vahvistaisi maksuohjelmassa velalliselle elinkustannusosan, jonka ylittävä tulo käytettäisiin

⁷⁴ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 408

⁷⁵ HE 98/2002, s. 18

⁷⁶ OM 16/41/2012, s. 37

velkojen maksamiseen. Näin velkojille maksettava määrä muuttuisi velallisen tulojen mukaan (”reaaliaikaisuus”), jolloin nykyisen kaltaisia lisäsuorituslaskelmia ei enää tarvittaisi. Esityksen mukaan ulosottomiehen tehtävänä olisi jakaa velkojien kesken velalliselta kertyvä tilitysosa. Velallisella olisi myötävaikutusvelvollisuus, joka kattaisi tuloissa ja olosuhteissa tapahtuneista muutoksista ilmoittamisen ulosottomiehelle. Velvollisuuden rikkominen voisi johtaa maksuohjelman raukeamiseen tai sen pidentämiseen. Työryhmä esitti myös, että maksuohjelman aikana velallisella olisi mahdollisuus pitää vapaakuukausia ja saada käyttöönsä niiden aikana samaansa tulo. Näin ollen maksuohjelman kesto pitenisi käytettyjen vapaakuukausien määrällä.⁷⁷

Mari Aallon työryhmä piti nykyistä lisäsuoritusvelvollisuuden rajaa asianmukaisena. Työryhmä oli kuitenkin sitä mieltä, että velalliselle itselleen lisääntyneistä tuloista jäävän rahamäärän nostaminen lisäisi järjestelmän kannustavuutta. Työryhmä olikin sitä mieltä, että lisäsuoritusvelvollisuuden rajaa tulisi nostaa velallisen kannustamiseksi tulonhankintaan. Sopivana rajana työryhmä piti 1500 euroa vuodessa. Aallon työryhmä esitti myös, että velallisten mahdollisuutta pitää maksuohjelman aikana maksuista niin sanottuja vapaakuukausia lisättäisiin silloin, kun maksuohjelma kestää yli kolme vuotta.⁷⁸

Aallon työryhmän ehdotuksen etuna voidaan pitää sitä, että se kannustaa velallisia maksuohjelman aikaiseen tulonhankintaan ja parantaa velallisten selviytymistä maksuohjelmasta. Velallinen saisi pitää kokonaan itsellään hieman nykyistä suuremman määrän ansaitsemistaan lisätuloista. Myös lisäsuoritusvelvollisuuden seuranta ja täyttäminen helpottuisi, ja voitaisiin ottaa osaksi velallisen talouden suunnittelua. Lisäksi itselle jäävän osuuden määrän korotus on sen verran pieni, ettei sitä voida pitää velkojien kannalta kohtuuttomana.⁷⁹

Verrattuna osuuksien muuttamiseen, olisi rajan nostamisessa se etu, että lisäsuoritusvelvollisuus syntyisi nykyistä jonkin verran harvemmin. Lisäsuoritusvelvollisuuden määrä on tarpeen selvittää vain silloin, kun velallisen nettotulot ovat lisääntyneet raja-arvoa enemmän. Lisäsuoritusvelvollisten määrän vähentyminen taas vähentää jonkin verran talous- ja velkaneuvonnan ja tuomioistuinten työtä. Lisäsuoritusvelvollisuuden alarajan nostaminen on perusteltua myös

⁷⁷ OM 15/41/2009, s. 103

⁷⁸ OM 16/41/2012, s. 73

⁷⁹ OM 16/41/2012, s. 73

sen vuoksi, että alun perin velkajärjestelyn elinkustannusnormit oli tarkoitettu 25 prosenttia toimeentulotukinormeja suuremmiksi, mutta nykyisin normit ovat lähentyneet toisiaan. Työsäkäyntiä lisäämällä velallinen saisi nykyistä jonkin verran enemmän liikkumavaraa maksuohjelman aikaiseen talouteensa.⁸⁰

4.1.2 Tulojen laskeminen

Lisäsuoritusta laskettaessa tarkoituksena on selvittää velallisen kalenterivuoden aikana käteensaama todellinen nettotulo. Siten bruttotuloista vähennetään pidätetyt tai maksetut verot sekä työntekijän lakisääteiset maksut, joita ovat työttömyysvakuutus- ja työeläkemaksut (vapaaehtoista eläkemaksua ei vähennetä bruttotuloista). Puolison tai lapsen saamat tulot eivät lisää velallisen maksuvelvollisuutta, eli lisäsuoritusvelvollisuus muodostuu ainoastaan velallisen itsensä saamien tulojen perusteella.⁸¹

Kuten VJL 35 a §:n 3 momentissa todetaan, bruttotuloista vähennetään vain verot ja muut lakisääteiset maksut. Ammattiyhdistyksen ja/tai työttömyyskassan jäsenmaksu ei ole pakollinen, eikä sitä säännöksen mukaan vähennettäisi bruttotuloista. Vakiintuneen käytännön mukaisesti kyseessä olevat maksut on aina vähennetty bruttotuloista, vaikka työnantaja ei pidättäisikään sitä suoraan palkasta, vaan velallinen maksaisi sen itse.⁸²

Lisäksi ay- ja kassamaksujen vähennyskelpoisuutta puoltaa se seikka, että maksuohjelmassa ay-maksu on vähennetty tulosta ja kyseiset maksut on huomioitu myös verotuksessa, joten ne on helppo vähentää muiden pidätysten ohella. Mikäli maksuja ei vähennettäisi lisäsuorituksia laskettaessa toteutuneesta tulosta, muodostuisi lisäsuoritusvelvollisuus suuremmaksi. Säännöksen sanamuotoa noudatettaessa velallinen joutuisi epäoikeudenmukaiseen asemaan ja tämä ei varmaankaan ole ollut lainsäätäjän tarkoitus. Lisäksi selkeän vakiintuneen käytännön muuttaminen aiheuttaisi turhaa lisätyötä ja riitaisuuksia.⁸³

⁸⁰ OM 16/41/2012, s. 38

⁸¹ Niiranen – Jokinen 2003, s. 36

⁸² Niiranen – Jokinen 2003, s. 36

⁸³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 36

Aikaisemman sääntelyn mukaan veronpalautus katsottiin osaksi kertaluonteisia suorituksia. Nykyisen VJL 35 a §:n 4 momentin mukaisesti tuloihin perustuvat veronpalautus ja verovelka otetaan huomioon tulojen lisäyksenä tai vähennyksenä siltä vuodelta, jona ne on maksettu tai olisi pitänyt maksaa. Jos lasketaan vuoden 2004 lisäsuoritusvelvollisuutta, tulee katsoa vuoden 2003 verotuspäätöksestä, onko velallinen saanut veronpalautusta, koska pääsääntöisesti verovuoden palautukset maksetaan seuraavan kalenterivuoden aikana.⁸⁴

Säännöksen sanamuodosta voi päätellä (”tuloihin perustuva”), että se koskee niin ansiotuloihin, kuin pääomatuloihin perustuvia veroseuraamuksia. Kuitenkin erillisverotuksen piiriin kuuluvat verot kuten lahja- ja perintövero on suljettu ulkopuolelle. Jos velallinen saa perintöä, voi hän velkojille tilitettävästä osuudesta vähentää ensin perintöveron osuuden, ja siten kyseistä veroa ei ole tarpeen enää vähentää tuloihin perustuvasta lisäsuoritusvelvollisuudesta. Samoin jos verovelvolliselle on esimerkiksi jonkin laiminlyönnin johdosta määrätty veronkorotus, korotuksen osuutta ei voida vähentää lisäsuoritusvelvollisuudesta.⁸⁵

Pääsääntönä veronpalautuksissa on, että ne huomioidaan sen vuoden lisäsuoritusvelvollisuudessa, jolloin velallinen on saanut ne käyttöönsä. Siten, jos velallinen on hakenut jälkikäteen oikaisua verotukseensa, ja saa ne takautuvasti useammalta vuodelta, ratkaisee tulojen saamisen ajankohta. Kuitenkin jos maksuohjelma on päättynyt esimerkiksi syyskuussa ja veronpalautus maksetaan joulukuussa, kyseinen palautus ei vaikuta lisäsuoritusvelvollisuuteen.⁸⁶

Käytännössä laskemien laatimisessa ongelmia aiheuttaa jäännösverojen huomioimisessa. Vastaavasti kuin veronpalautus, jäännösvero huomioidaan sen vuoden lisäsuorituslaskelmassa, jona se on ollut maksussa. Yleensä isommat jäännösverot maksetaan kahdessa erässä, ja kahden eri kalenterivuoden aikana. Niiden vaikutus onkin jaettava kahden eri vuoden lisäsuorituslaskelmiin.⁸⁷

Tulojen laskemisessa on haasteita lisäsuorituslaskelmissa aiheuttanut usein se seikka, että joissakin työpaikoissa kuukauden palkka maksetaan vasta seuraavan kuukauden alussa. Siten

⁸⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 37

⁸⁵ Niiranen – Jokinen 2003, s. 37

⁸⁶ Niiranen – Jokinen 2003, s. 37

⁸⁷ Niiranen – Jokinen 2003, s. 38

esimerkiksi joulukuun palkka 2004 voi olla maksussa vasta tammikuun 2005 toisena päivänä.⁸⁸ Tulkinnanvaraisia tilanteita voi tulla vastaan silloin kun pohditaan, minkä vuoden verotustietoihin joulukuussa tienattu palkka, joka on maksettu tammikuussa, kuuluu. Monestikaan velalliset eivät itse ymmärrä ottaa edellä mainittuja asioita huomioon laskelmissaan. Täten he ottavat yhteyttä kuntien talous- ja velkaneuvontaan, jossa selvitetään lisäsuorituksen määrä verotustietojen tai palkkalaskelmien avulla. Tulevan lakimuutoksen myötä ehdotus siitä, että laskelmat tehtäisiin vasta vahvistettujen verotustietojen perusteella, selkeyttäisi edellä mainittuja ongelmatilanteita.

Lisäsuoritusvelvollisuus voi kertyä ainoastaan maksuohjelman ajalta. Pääsääntöisesti suurikaan takautuvia suorituksia ei oteta huomioon lisäsuorituslaskelmia tehtäessä, esimerkiksi jos maksuohjelma loppuu syyskuussa ja suoritukset maksetaan saman vuoden lokakuussa.⁸⁹ Käytännön työssäni olen kuitenkin havainnut, että kaikki velkojat eivät hyväksy sitä, että takautuvasti maksetut suoritukset eivät vaikuttaisi lisäsuorituslaskelmissa huomioitavien tulojen piiriin, mikäli peruste takautuvalle maksulle on syntynyt maksuohjelman aikana. Joissain tapauksissa velkojat vaativatkin maksuohjelman laskelmia tehtäväksi palkkalaskelmien perusteella, mikäli maksuohjelman ensimmäinen ja viimeinen vuosi ovat vajaita kalenterivuosia. Todellinen maksuohjelman aikainen tulo voikin vääristyä esimerkiksi niiden velallisten osalta, joiden tulot ovat vaihdelleet.

Tilanteissa, joissa maksuohjelman ensimmäinen ja viimeinen vuosi eivät ole täysiä kalenterikuukausia, voidaan laskelmat tehdä palkkalaskelmien tai muiden tulotositteiden perusteella siten, että laskelmissa huomioidaan ainoastaan niiden kuukausien tulot, jotka kuuluvat maksuohjelman piiriin. Mikäli tulot ovat olleet keskimäärin samansuuruiset koko vuoden ajalta, voidaan verotustietojen perusteella laskea tarkka keskiarvo kuukautta kohden. Huomioitavaa on myös sen, että toisin kuin tulot ja menot, itselle jäävää osuutta ei jaeta vain niille kuukausille, jona maksuohjelma on voimassa, vaan raja on kalenterivuosi-kohtainen.⁹⁰

⁸⁸ Niiranen – Jokinen 2003, s. 39

⁸⁹ HE 98/2002, s. 37

⁹⁰ Niiranen – Jokinen 2003, s.39

4.2 Kertaluonteiset suoritukset

Velallinen on lisäsuoritusvelvollinen maksuohjelman aikana saamiensa varojen perusteella. Kertaluonteiset suoritukset lasketaan yhteen koko maksuohjelman ajalta, joten varoja ei tarkastella vuosittain toisin kuin tulojen lisääntymistä.⁹¹

Kertaluonteisista suorituksista säädetään VJL 35 a §:n 2 momentissa. Kertaluonteisilla suorituksilla tarkoitetaan velallisen maksukykyä parantavaa perintöä, lahjaa tai muuta kertaluonteisesta suoritusta, jonka määrä yksin tai yhdessä muiden suoritusten kanssa ylittää 1000 euroa. Velallisen on maksettava velkojille 1000 euron ylittävä osa tällaisten suoritusten yhteenlasketusta määrästä. Aikaisemmin velallisen oli tilitettävä velkojilleen kaikki varansa, mikäli kertaluonteisen suorituksen määrä ylitti 1000 euroa.

Vuoden 2003 lakia täsmennettiin myös siten, että lisäsuoritusvelvollisuuteen johtavat vain maksukykyä parantavat kertaluonteiset suoritukset. Siten velallinen voi kattaa negatiivista maksuvaraa suorituksen saapumisajankohdasta maksuohjelman päättymiseen saakka (Korkein oikeus 2000:60).

KKO 2000:60: Tapauksessa A:lle oli velkajärjestelyssä vahvistettu maksuohjelma, jonka mukaan hänellä ei ollut maksuvaraa. Maksuohjelman aikana A sai ryhmähenkivakuutuskorvauksen. A velvoitettiin tilittämään saamistaan varoista velkojille se osa, jota hän ei tarvinnut välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta johtuviin menoihin. VJL 5 §:n mukaan velallisen on velkajärjestelyssä käytettävä velkojensa suorittamiseksi kaikki ne tulonsa, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiin ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihin (maksuvara). 5 §:n mukaan velallisella on oikeus käyttää tuloistaan tarpeellinen määrä lainkohdassa tarkoitettujen menojen kattamiseen.

Tämänhetkisessä laissa ei kuitenkaan ole suoraan vastausta siihen, tulisiko velallisen kattaa negatiivinen maksuvara sekä lisääntyneet menot ensin itselle jäävällä 1000 euron osuudella, vai voiko hän ensin vähentää menot saamastaan suorituksesta ja sen jälkeen pitää 1000 euroa ennen tilittämistä.⁹² Kuitenkin, jotta linja olisi yhdenmukainen tulojen parantumisesta koskevan

⁹¹ Niiranen – Jokinen 2003, s. 28–29

⁹² Niiranen – Jokinen 2003, s. 32

säännösten kanssa, saisi velallinen kattaa lisääntyneitä menoja ensin itselle jäävällä osalla. Velallinen ei kuitenkaan saa kertaluonteisen suorituksen saatuaan hyväksi lukea uudelleen negatiivista maksuvaraa, jos hänen tulonsa myöhemmin nousevat.⁹³

Negatiivisen maksuvaran kattamista kertaluonteisesta suorituksesta on korostettava, sillä esimerkiksi Rovaniemen kaupungin talous- ja velkaneuvonnassa on ollut tilanne, jossa velkajärjestelyssä olevalta henkilöltä, jonka maksuvara oli negatiivinen, evättiin toimeentulotuki hänen saatuaan perinnön.

Kertaluonteisten suoritusten osalta ongelmallisena on pidetty myös VJL 35 a §:n 1 momentin mukaista lainkohtaa, jonka mukaan lisäsuoritusvelvollisuus on vain maksuohjelman aikana saaduista tuloista ja varoista. Toisin kuin tuloissa, kertaluonteisissa suorituksissa lisäsuoritusvelvollisuuden kannalta ratkaisevaa on se, milloin suorituksen oikeusperuste on syntynyt, ei siis se, milloin velallinen saa rahat käyttöönsä. Esimerkiksi oikeus perintöön syntyy jo perittävän kuollessa.⁹⁴

Velallinen ei voi aktiivisesti toimia saadakseen perinnön. Mielenkiintoisena seikkana voidaan nostaa esiin, onko velallinen velvollinen pidättäytymään perinnöstä luopumisesta maksukykyä parantaakseen. Velkajärjestelyn ulkopuolellahan velallinen voi velkojiaan sitovasti luopua perinnöstä.⁹⁵ Perintökaaren 17 luvussa säädellään perinnöstä luopumisesta ja sen mukaan perittävän eläessä perillinen voi luopua perinnöstä hyväksymällä perittävän tekemän testamentin tai ilmoittamalla siitä muutoin kirjallisesti perittävälle. Lisäksi perillisellä tai testamentinsajalla voi PK:n edellä mainitun luvun 2 a §:n mukaan olla oikeus luopua oikeudestaan perintöön, jolleivät he ole ryhtyneet sellaisiin toimiin, että heidän on katsottu ottavan perinnön vastaan. Näissä tapauksissa luopuminen on velkojia sitova.

Perinnöstä luopumista voidaan pohtia myös siltä kannalta, että laiminlöisikö velallinen näissä tapauksissa VJL 7 §:n mukaisen myötävaikutusvelvollisuutensa, jonka mukaan velallisen on ryhdyttävä maksukykyään parantaviin kohtuullisiin toimiin. Vaikka takaisinsaantilain (Laki takaisinsaannista konkurssipesää, 1991/758) uudistuksessa velallisen saamaa perintöä pidet-

⁹³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 32

⁹⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 33

⁹⁵ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 166

tiin sattumanvaraisena seikkana, todetaan sen esitöissä, että tällaisille sattumanvaraisille seikoille perustuvaa luotonantoa ei pidä erityisesti suojata.⁹⁶ Tällainen yleinen kannanotto voitaisiin nostaa esiin myös velkajärjestelyssä. Perinnöstä luopuminen voi osoittaa, että velallinen ei alun perinkään ole ajatellut vastata veloistaan kaikella varallisuudellaan. Hyväksyttävää ei olisi myöskään se, että velallinen pääsisi nauttimaan perintövarallisuudesta esimerkiksi omien rintaperillisten omistuksen kautta. Velkajärjestelyn edellytyksenä pitäisikin pääsääntöisesti olla se, että velallinen ei voi luopua maksuohjelman aikana syntyneestä oikeudesta perintöosuuteen velkojiaan sitovasti.⁹⁷

Velalliselle aiheutuu käytännössä ongelmia, kun esimerkiksi maksuohjelman aikana saadun perinnön osalta kuolinpesä jaetaan vasta myöhemmin. Tämä voi pitkittää suoritusten saamista velkojille huomattavasti, jopa kymmenillä vuosilla. Tällainen menettely rasittaa niin velallista kuin velkojia, ja sen vuoksi velkojien kanssa voi olla tarpeen tehdä muunlaisia maksujärjestelyjä tai vahvistaa velallisen perintöön perustuva maksuvelvollisuus niin, että velallinen suorittaa perinnön arvon velkojille tuloistaan ja perintö jää aikanaan hänelle itselleen. Käytännön työssäni olen havainnut, että edellä mainittua menettelytapaa on käytetty.

Tuula Linnan työryhmässä ehdotettiin ulosottolaitoksen reaaliaikaista tulojen valvontajärjestelmää. Ongelmaksi muodostuisi se, kuinka pitkään ulosottoviranomainen olisi valmis valvomaan maksuohjelmia, joihin olisi merkitty esimerkiksi kuolinpesäosuuden tilittämisvelvollisuus. Mari Aallon työryhmän mietinnössä taas ehdotettiin lisäsuoritusvelvollisuuden poistamista maksuohjelmista joidenkin velallisten osalta. Kuten jo aikaisemmin todettiin, tämä ei kuitenkaan ulottunut kertaluonteisiin suorituksiin. Kumpikaan näistä lakiuudistusehdotuksista ei anna vastauksia kertaluonteisten suoritusten tilittämisestä, esimerkiksi kuolinpesäosuuksien jakamisen pitkittymisen aiheuttamista haitoista velalliselle ja velkojalle.

4.3 Täysimääräinen suoritus ja vähäiset suoritukset

Joissain tapauksissa velallisen tulot ovat voineet nousta niin paljon, että hän pystyy maksamaan kaikki maksuohjelman mukaiset velkansa pois. Näissä poikkeuksellisissa tilanteissa

⁹⁶ HE 102/1990, s. 39

⁹⁷ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 167–168

oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että velallisen tulisi suorittaa koko velan alkuperäinen korko aloittamispäivästä lähtien.⁹⁸

Täysimääräinen suoritus kattaa velan pääoman ja kertyneen koron velkajärjestelyn aloittamispäivään saakka. Siitä lähtien velkoja on oikeutettu saamaan pääomalle maksupäivään saakka juoksevan koron. Viivästyskorkoa ei tule maksaa velkajärjestelyn aloittamisen ja maksuohjelman vahvistamisen välisenä aikana. Viivästyskorkoa ei myöskään voi kertyä maksuohjelman ajalta, koska velallisen maksuvelvollisuus on määräytynyt maksuohjelman mukaan eikä hänen suorituksensa ole viivästynyt.⁹⁹

Käytännössä täysimääräisten suoritusten valvonnassa voi aiheutua ongelmatilanteita. Esimerkiksi vaihtuvan koron laskeminen alenevalle pääomalle koko maksuohjelman ajalta voi olla velkojalle erittäin työlästä. Velkoja voikin luopua tai kohtuullistaa korkoa, kuten pidättäytyä koron vaatimisesta ja tyytyä esimerkiksi maksuohjelmassa vahvistettuun velan kokonaismäärään tai hyväksyä kiinteän velan nykyarvon turvaavan korkotason.¹⁰⁰

Mikäli velallisen maksukyky parantuu niin, että hän kykenee maksamaan kaikki velkansa, voidaan maksuohjelmaa muuttaa niin, että ohjelma määrätään päättyneeksi. Tämä ei ole välttämätöntä, mutta ilman muutosta velkajärjestelyrekisterissä säilyy merkintä maksuohjelmasta ja sen kestosta.¹⁰¹ Velallisen kannalta haitallisia ovat tilanteet, joissa maksuohjelman hakeminen päättyneeksi viivästyy talous- ja velkaneuvonnassa esimerkiksi lisäsuorituslaskelmien ruuhkautumisen vuoksi. Lisäksi lisäsuorituksen määrän suuruus voi yllättää velallisen, mikäli laskelmat tehdään vasta maksuohjelman päättymisen jälkeen.

Tuula Linnan ehdottama ulosottoviranomaisille siirtyvä maksuohjelmien reaaliaikainen valvonta voisikin tässä mielessä olla parempi vaihtoehto nimenomaan velalliselle, jotta suurien lisäsuoritussummien tilittämiseltä vältyttäisiin. Mari Aallon työryhmä painotti, että lisäsuorituslaskelmia tulisi pyrkiä tekemään lainmukaisesti vuosittain, jotta maksuohjelmalle voisi

⁹⁸ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 413–414

⁹⁹ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 414

¹⁰⁰ Brax 2007 s. 10

¹⁰¹ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 414

mahdollisesti hakea raukeamista hyvissä ajoin, mikäli veloille kertyisi lisäsuoritusten kautta täysimääräinen suoritus.

Ongelmana on käytännössä pidetty myös velkojille kertyviä vähäisiä lisäsuorituksia. Ennen vuoden 2003 lakimuutosta velallinen sai jättää tilittämättä suoritukset velkojille, joille olisi tullut alle 17 euron suuruinen jako-osuus ja tilitti tämän osuuden muille velkojille. Tämä käytäntö teetti kuitenkin jako-osuuksien uudelleen laskemisen vuoksi ylimääräistä työtä ja velalliset kokivat sen liian vaikeana.¹⁰²

Nykyisen voimassa olevan lain lisäsuoritussäännökset voivat johtaa aikaisempaa useammin tilanteeseen, jossa yksittäiselle velkojalle tilittävä euromäärä jää hyvin pieneksi, jopa muutamiaan euroon. Pieniä summia ei ole järkevää lähteä yksittäin tilittämään. Maksuohjelman muutosasiassa velkojia, joille kertyvä suoritus on vähäinen, voidaan jättää ilman suoritusta. Tämä ei kuitenkaan koske lisäsuorituksia.¹⁰³

Aikaisemmassa lain valmisteluaineistossa ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan siten, että maksuohjelmaan sisällytettiin määräyksiä, joiden nojalla velallinen keräsi vähäiset maksuosuudet kultakin vuodelta yhteen ja tilitti ne kerralla maksuohjelman päättyessä. Tämä kuitenkin edellytti velalliselta tarkkaa seurantaa, sekä maksettujen ja tilittämättä jääneiden suoritusten kirjjanpitoa.¹⁰⁴ Suorituksen oltua vähäinen, oli velkojalla myös mahdollisuus luopua osuudestaan lisäsuorituksiin, jolloin tämä osuus tuli velallisen hyväksi. Tämä edellytti siis velkojan suostumusta.¹⁰⁵

Pienien summien tilittäminen aiheuttaa turhaa työtä niin velkojille, velallisille kuin kuntien talous- ja velkaneuvontaan. Pienten suoritusten tilittämiseen tulisikin löytää jonkinlainen yhdenmukainen linjaus. Mari Aallon työryhmän esitys siitä, että nykyisen VJL 35 a §:n 5 momentista poistettaisiin määräys siitä, että maksuajankohdasta voitaisiin määrätä toisin, jos se on tarkoituksenmukaista lisäsuoritusten vähäisyyden tai muun erityisen syyn vuoksi. Pienten summien tilittämisestä aiheutuvien lisäkustannusten ja lisätyön vuoksi katsoisin kuitenkin,

¹⁰² Niiranen- Jokinen 2003, s. 64

¹⁰³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 64

¹⁰⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 65

¹⁰⁵ Lehtimäki – Heiskanen, Velkajärjestelylain muutoksista maksuohjelmiin, 30.12.2002

että tältä osin maksuohjelmiin voisi lisätä määräyksiä niiden tilittämisestä, jotta se olisi käytännön kannalta toimivampaa.

5 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDESTA SOPIMINEN

5.1 Velallisen ja velkojan välinen sopimus

Vuoden 1997 lakiuudistuksessa korostettiin sitä, että velallinen ja velkoja voivat sopia lain säännöksistä poikkeavalla tavalla maksuohjelman sisällöstä ja myös niistä perusteista, joilla ohjelmaa muutetaan. Nykyisistä lisäsuoritusmääräyksistä voidaan myös sopia laista poikkeavasti, kuten maksuohjelman sisällöstä ylipäänsä. Mikäli velallinen ja velkoja ovat ennen 1.1.2003 sopineet vapaaehtoisesta velkajärjestelystä, voidaan maksuohjelman muuttamiseen soveltaa VJL 35 a §:n säännöksiä.¹⁰⁶

Vuoden 2003 lakiuudistuksen yhteydessä annetun lakivaliokunnan mietinnön mukaan tuomioistuimen ulkopuolella velkoja voi esittää velalliselle vaatimuksia vain oman saatavansa perusteella. Myös tämä voi edesauttaa sopimusten syntyä, koska muiden velkojien kanssa ei ole tarpeen neuvotella.¹⁰⁷ Edellä mainitun lakivaliokunnan mietinnön tarkoituksena oli ilmeisesti, että jos yhden velkojan kanssa todetaan, ettei lisäsuoritusvelvollisuutta muodostu, ei velallisen tarvitse ottaa oma-aloitteisesti yhteyttä muihin velkoihin.¹⁰⁸ Kuitenkin, mikäli lisäsuoritettavaa kertyy, velallisen tulisi esittää lisäsuoritusvelvollisuuden perusteet jokaiselle velkojalle ja pyytää ennen tilitystä hyväksyntä niille, sillä käytännön työssä olen havainnut, että velkojien linjaus vähennyskelpoisiin toteutuneisiin menoihin vaihtelee. Lisäksi mikäli laskelmia joudutaan jälkikäteen muuttamaan, aiheuttaa se lisätyötä kaikille osapuolille.

Edellä mainitusta lakivaliokunnan mietinnöstä voisi tehdä myös johtopäätöksen, jonka mukaan velallisen tarvitsisi maksaa lisäsuoritukset vain niitä vaatineelle velkojalle. Tämä ei kuitenkaan olisi linjassa VJL:n kokonaisuuden kanssa, sillä velallisen velvollisuutena on täyttää maksuohjelmassa määrätty maksuvelvollisuus myös lisäsuoritusten osalta. Velvollisuus kos-

¹⁰⁶ HE 98/2002, s. 49-50

¹⁰⁷ LaVM 20/2002 – HE 98/2002, s. 8

¹⁰⁸ Niiranen – Jokinen 2003, s. 55

kee kaikkia velkojia, eikä velallinen voi siten jäädä odottamaan, että velkojat eivät mahdollisesti kyselisikään mitään lisäsuorituksista. Maksaessaan lisäsuoritukset vain niitä tiedustelleelle velkojalle, ottaa velallinen tietoisien riskin siitä, että jokin toinen velkoja voi hakea maksuohjelman raukeamista.¹⁰⁹

Mikäli velkoja ja velallinen eivät pääse yhteisymmärrykseen lisäsuorituksen määrästä, voidaan asia toimittaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Hakemuksen käräjäoikeuteen voi tehdä niin velkoja kuin velallinen. Tuomioistuin voi hakemuksen perusteella vahvistaa ja määrätä velallisen maksamaan velkojalle lisäsuorituksen määrän. Huomioitava on kuitenkin se, että lisäsuoritukseen ei vahvisteta maksuaikataulua, elleivät velallinen ja velkoja halua samassa yhteydessä vahvistuttaa erillistä maksuaikataulua.¹¹⁰ Lisäsuoritusten riitauttamisasiota käsitellään jäljempänä.

VJL 61 a §:n mukaan ennen hakemuksen tekemistä käräjäoikeudelle lisäsuoritusten vahvistamiseksi, on velkojan esitettävä velalliselle kirjallinen vaatimuksensa ja varattava velalliselle tilaisuus vastata vaatimukseen. Ainoastaan jos tuomioistuinkäsittelyyn siirtyminen aiheuttaa velkojalle oikeudenmenetyksen tai jos käsittelyn aloittamiseen viivytyksettä on muu painava syy, saa hakemuksen vaatimusta esittämättä tehdä.

Ongelmatilanteita voi aiheutua, jos velallinen tekee kaikille velkojille ehdotuksen lisäsuorituksen perusteista ja määrästä, jonka osa velkojista hyväksyy ja osa vaatii enemmän. Velkoja voi kuitenkin lisätä vastaukseensa ehdon, jonka mukaan se suostuu ehdotukseen, mikäli muut velkojat tyytyvät samaan. Tällöin velkojalle olisi tilitettävä suoritukset vastaavin perustein kuin eniten saavalle. Jos kuitenkin velkoja tyytyy esitykseen, eikä sisällytä kyseistä ehtoa, tulkinnanvaraista on, tulisiko velkojalle vielä ilmoittaa, että muille tilitetään alkuperäistä ehdotusta enemmän vai onko velkoja sitovasti luopunut lisävaatimuksistaan velallisen hyväksi. Oikeuskäytännön mukaan velkoja on sitovasti luopunut lisävaatimuksistaan (Helsingin hovioikeus, S 00/898).

¹⁰⁹ Niiranen – Jokinen 2003, s. 55

¹¹⁰ Uitto 2010, s. 232–233

Helsingin HO S 00/898: Tapauksessa katsottiin, että suostuessaan lisäsuorituksen perusteista ja määrästä tehtyyn ehdotukseen, velkoja luopui muilta osin saatavastaan, eikä voinut vaatia lisää, vaikka niille velkojille, jotka eivät hyväksyneet ehdotusta, tilitettiin enemmän.

5.2 Vapaaehtoiset velkajärjestelyt

Vapaaehtoisella velallisen velkojen kokonaisjärjestelyllä tähdätään maksukyvyttömäksi tulleen tai maksukyvyttömyyden uhkaaman velallisen ja kaikkien velkojen välistä selvittämistä niin, että ennen järjestelyä syntyneiden velkojen ehdot sovitetaan velallisen ennakoituun todelliseen maksukykyyn ja keskenään rinnasteisessa asemassa olevia velkojia kohdellaan yhdenvertaisesti. Säännöstä ei voi kuitenkaan soveltaa sellaisiin järjestelyihin, jotka eivät alun perinkään tähtää kaikkien velkojen kokonaisjärjestelyyn, vaan esimerkiksi yhden velan ehtojen helpottamiseen.¹¹¹ Luonnollisesti velkoja voi suostua aina laista poikkeavaankin järjestelyyn.¹¹²

Mikäli velkoja ja velallinen sopivat laista poikkeavasta menettelystä, tulisi sen olla kohtuullinen velallisen kannalta, jotta hän pystyy maksamaan suorituksia. Tilanne, jossa velallinen sopii yhden velkojan kanssa suuremmasta summasta kuin hän maksuvaransa mukaisesti pystyisi maksamaan, voi koitua velalliselle mahdottomaksi, sillä hänen on pysyttävä maksamaan suorituksia myös muille velkojille. Tilanteessa on ongelmallista myös se, että se on vastoin velkojien yhdenvertaista kohtelua. Mikäli velkoja ei suostu vapaaehtoiseen järjestelyyn, on velallisen haettava tuomioistuimen vahvistamaa lakisääteistä velkajärjestelyä.

Vapaaehtoisten velkajärjestelyjen myönteisenä puolena voitaisiin pitää niiden prosessiekonomisuutta. Kun lakisääteisessä, tuomioistuimen vahvistamassa velkajärjestelyssä määrätään selvittäjä, jolle maksetaan palkkio velallisen varoista, vapaaehtoisissa velkajärjestelyissä tällaista käytäntöä ei ole. Vapaaehtoisessa velkajärjestelymenettelyssä muutoin selvittäjälle kuuluva palkkio menee suoraan velkojille, ja näin he saavat suorituksia veloilleen nopeammin.

¹¹¹ HE 250/1994, s. 14

¹¹² Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 367

Lähtökohtaisesti lisäsuoritusvelvollisuus sisällytetään myös vapaaehtoiisiin velkajärjestelysopimuksiin, ja onkin suositeltavaa, että niissä käytetään samoja määräyksiä kuin oikeuden vahvistamisessa maksuohjelmissa. Mikäli sopimukseen ei sisällytetä määräyksiä mahdollisen maksukyvyyn parantumisen osalta, sovelletaan VJL 85 §:n 2 momenttia, jonka nojalla maksusopimusta voidaan muuttaa.¹¹³ Mikäli osapuolet eivät pääse muutoksesta sopimukseen kahden kuukauden kuluessa siitä, kun muutosvaatimus on saatettu toisen osapuolen tietoon, sopimuksen muuttamista vaatinut osapuoli saa kanteella vaatia tuomioistuimelta päätöstä sopimuksen muuttamisesta.¹¹⁴

Vuoden 2003 lakimuutoksen yhteydessä säännöstö maksusopimuksen muuttamisesta jäi ennalleen, vaikka lisäsuoritusvelvollisuus ei ole maksuohjelman muutosasia. Maksuohjelman muuttamisen sijaan voidaan soveltaa VJL 35 a §:ää. Pääsääntöisesti vapaaehtoiisiin sopimuksiin sovelletaankin lähes kauttaaltaan samoja periaatteita kuin lisäsuoritusvelvollisuudesta tällä hetkellä olevassa laissa on säädetty.¹¹⁵

Vuoden 2003 lain voimaantulosäännöksen 9 momentin mukaan, jos ennen lain voimaantuloa tehdyssä, sanotun 85 §:n tarkoittamassa sopimuksessa ei ole muuta määrätty, velalliselle voidaan maksukyvyyn parantumisen vuoksi maksuohjelman muuttamisen jälkeen määrätä 35 a §:n mukainen lisäsuoritusvelvollisuus. Siirtymäsäännöksen mukaan lisäsuoritusvelvollisuus määräytyisi siis samalla tavoin VJL 35 a §:n mukaisesti riippumatta siitä, onko kyse tuomioistuimen ennen vuoden 2003 lain voimaantuloa vahvistamasta maksuohjelmasta vai sitä ennen tehdystä lain 85 §:ssä tarkoitettusta sopimuksesta, mikäli sopimuksessa ei ole muuta sovittu.

Poikkeuksena vapaaehtoisissa velkajärjestelyissä on muun muassa se, että kanteella vaatimista eivät koske VJL 61 §:n tai 61 a §:n määräajat. Siten lisäsuoritusvelvollisuutta koskevan riitaisuuden voisi saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi jo ennen maksuohjelman päättymistä. Pykälän sanamuodon mukaan kannetta ei tarvitsisi nostaa ilman aiheetonta viivytystä. VJL:n hengen mukaista ei kuitenkaan olisi, jos kanteen voisi nostaa pitkänkin ajan kuluttua siitä, kun peruste on tullut velallisen tai velkojan tietoon.¹¹⁶ Vapaaehtoisten velkajärjestelyjen siirtymä-

¹¹³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 68

¹¹⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 68

¹¹⁵ HE 98/2002, s.49–50

¹¹⁶ Niiranen – Jokinen 2003, s. 68

säännöksiä ja lisäsuoritusten vanhentumista onkin pohdittu alla olevassa tapauksessa, jonka mukaan lisäsuoritusten vahvistamisen määräaika (kaksi vuotta) ei voida ylittää. (Korkein oikeus 2009:94).

KKO 2009:94: Tapauksessa osapuolet olivat tehneet ennen vuotta 2003 VJL 85 §:ssä tarkoitetun sopimuksen velkajärjestelystä. Sopimuksen mukainen maksuohjelma oli päätynyt 28.2.2005. Velkoja nosti sopimuksen perusteella 5.3.2007 kanteen velallisen velvoittamiseksi suorittamaan velkojalle lisäsuoritusvelvollisuutensa määrä. Korkein oikeus katsoi, että lisäsuoritusta olisi tullut vaatia viimeistään VJL 61 a §:n 1 momentissa säädetyn kahden vuoden kuluessa maksuohjelman päättymisestä. Kun kanne oli nostettu myöhemmin, se jätettiin tutkimatta.

Toisinaan niin sanotut julkisoikeudelliset velkojat katsovat, että he eivät voi heitä koskevan lainsäädännön nojalla suostua vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn tai he muuten säännönmukaisesti kieltäytyvät sopimuksista.¹¹⁷ Kuitenkin VJL 78 §:ssä säädetään julkisoikeudellisten velkojen asemasta, jonka mukaan julkisoikeudellisen saatavan haltijalla on oikeus muun lain estämättä suostua kyseessä olevassa laissa tarkoitettuun velkajärjestelyyn taikka sellaiseen vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn, joka sisällöltään vastaa VJL:ssa säädettyjä periaatteita. Pykälän mukaan suostumuksesta saa päättää se viranomainen, jolla on toimivalta saatavan perimiseen. Sama koskee vastaavasti julkisyhteisöä, jolla on velalliselta yksityisoikeudellinen saatava.

6 LISÄSUORITUSVELVOLLISUUDEN KOHTUULLISTAMINEN

6.1 Maksukyvyyn heikentyminen ja lisäsuoritusvelvollisuus

6.1.1 Yleistä

Joissain tapauksissa velalliset voivat kokea lisäsuoritusvelvollisuudesta aiheutuvan velkojille tulevan määrän liian suureksi ja kohtuuttomaksi. Tämän voi aiheuttaa lisäsuoritusvelvollisuus-

¹¹⁷ Brax 2007, s. 23

den laskemisen kaavamaisuus, johon lisäsuoritussäätelyllä on pyritty.¹¹⁸ Seuraavassa käsitte-
len maksukyvyyn heikentymisen ja lisäsuoritusvelvollisuuden välistä suhdetta sekä aikaisem-
man lainsäädännön että tällä hetkellä voimassaolevan lainsäädännön valossa. Lisäksi tarkaste-
len velallisen kasvaneiden menojen, negatiivisen maksuvaran ja elinkustannuksista tinkimisen
vaikutusta lisäsuorituksen määrään. Käsitte-
len myös sitä, kuinka maksuvaralaskelmien muut-
taminen on mahdollista lisäsuorituslaskelmissa ja miten puolison taloudellisen tilanteen muu-
tos vaikuttaa velallisen lisäsuoritusvelvollisuuteen.

6.1.2 Maksukyvyyn heikentyminen ennen 1.1.2003

Vuosina 1997–2002 lisäsuoritusvelvollisuus määräytyi käytännössä yksinomaan tulojen nou-
semisen perusteella. Menojen nousemista ei huomioitu ja monesti muodostuikin tilanteita,
joissa velallisen tulot olivat nousseet, mutta kuitenkin todellinen maksukyky ei ollut paran-
tunut niin paljon. Ongelma pyrittiin ratkaisemaan kohtuullistamissäännöksillä, jotka tulivat
voimaan vuoden 2003 lakimuutoksen yhteydessä.¹¹⁹

Vuoden 2003 lakiuudistuksen voimaantulosäännöksen perusteella tulojen nousuun perustuvaa
laskennallista lisäsuoritusvelvollisuutta voitiin alentaa, jos velallisen todelliseen maksuky-
kyyn nähden olisi ollut kohtuutonta vaatia velalliselta suoritusten maksamista. Mikäli velkoja
siis vaati lisäsuorituksen määrän vahvistamista, ennen lain voimaantuloa kertyneitä lisäsuori-
tuksia voitiin velallisen vaatimuksesta alentaa sellaisten seikkojen nojalla, joiden perusteella
maksuohjelmaa voitiin VJL 44§:n 1 momentin nojalla muuttaa.¹²⁰

Edellä mainitulla viitataan niihin maksuohjelman muuttamista koskevan säännöksen peruste-
isiin, joilla maksuohjelman mukaista maksuvelvollisuutta voitiin alentaa. VJL 44 §:n 1 mo-
mentin mukaan maksuohjelmaa voitiin muuttaa velallisen tai velkojan hakemuksesta, jos ve-
lallisen maksukyky oli heikentynyt niin olennaisesti, että häneltä ei voitu kohtuudella edellyt-
tää maksuohjelmassa määrätyn maksuvelvollisuuden täyttämistä ottaen erityisesti huomioon
maksuvelvollisuuden täyttämiseen tarvittava aika velallisen muuttuneissa olosuhteissa. Koh-

¹¹⁸ HE 98/2002, s. 19

¹¹⁹ Brax 2007, s. 4

¹²⁰ L 1273/2002 voimaantulosäännöksen 8 mom.

tuullistamisharkinnassa tarkasteltiin erityisesti sitä, kuinka kauan velallinen joutuisi suorittamaan maksuja maksuohjelman päättymisen jälkeen. Kuitenkin myös muilla seikoilla on merkitystä, ja säännös ei sellaisenaan sovellu lisäsuoritusvelvollisuuden kohtuullistamiseen.¹²¹

Vuoden 1997 muutoksella ja maksuvelvollisuuden alentamista koskevalla säännöstöllä pyrittiin vähentämään maksuohjelman muutoksia siten, että maksukyvyyn heikentyessä velallinen maksaa suorituksia pidemmän ajan kuluessa myös maksuohjelman päättymisen jälkeen. Pyrkimyksenä oli rinnastaa maksuohjelman maksaminen normaaliin velan maksamiseen, ja siten olosuhteiden muuttuessa velan maksuaikakin muuttuisi.¹²² Tuolloin sitä ei kuitenkaan ajateltu sovellettavan lisäsuoritusvelvollisuuden alentamiseen, koska lisäsuoritusvelvollisuussäännösten sisältö muuttui lainuudistusmenettelyssä siten, että menoja ei lähtökohtaisesti huomioida. Lisäsuoritusvelvollisuutta ei voida rinnastaa normaaliin lainanmaksuun, ja siten perustelut siihen, että velallinen maksaisi suorituksia myös maksuohjelman päättymisen jälkeen, eivät sovellu lisäsuoritusvelvollisuuteen.¹²³

Voimaantulosäännöksen tarkoituksena onkin tarkastella todellista maksukykyä niiltä vuosilta, joilta lisäsuoritusvelvollisuus muodostuisi. Myöhemmillä vuosilla tai velallisen maksukyvyllä maksuohjelman päättymisen jälkeen ei ole merkitystä. Myöskään sillä ei ole merkitystä, ettei velallisen maksukyky verrattuna alkuperäiseen ole heikentynyt, vaan maksukyky suhteessa lisäsuoritukseen menojen nousemisen kautta on heikentynyt.¹²⁴

Vuoden 2003 lain esitöissä siirtymäjärjestelyn tavoitteena oli helpottaa erityisesti niiden maksuohjelmaa noudattavien velallisten asemaa, joilla välttämättömät menot ovat esimerkiksi elatusvelvollisuuden kasvun tai sairauden vuoksi kasvaneet niin, että lisääntyneet tulot tarvitaan sellaisten menojen kattamiseen. Sääntelyn seurauksena lisäsuorituksia laskettaessa huomioitiin aikaisemmasta poiketen velallisen välttämättömät menot. Tarkoituksena oli, että velallisen lisätulot voitiin käyttää ensin kasvaneisiin välttämättömiin menoihin ja vasta ylimenevällä osalla velallinen maksaa velkojaan lisää. Täten pyrittiin siihen, että lisäsuoritusten maksaminen olisi yleensä mahdollista maksuohjelman keston puitteissa tai lisäsuoritusten maksu

¹²¹ Brax 2007, s. 4

¹²² HE 180/1996, s. 49-50

¹²³ Brax 2007, s. 5

¹²⁴ Brax 2007, s. 5

ei ainakaan olennaisesti pitkitä velkajärjestelyn kestoja. Sääntely edisti myös velkajärjestelyn yleistä tavoitetta eli uuden alun toteutumisesta velalliselle kohtuullisessa ajassa.¹²⁵

Ennen vuoden 2003 lain voimaantuloa kertyneiden lisäsuoritusten määrän kohtuullistamisesta säädetään voimaantulosäännöksen 8 momentissa. Mikäli velkoja vaatii ennen lain voimaantuloa kertyneitä lisäsuorituksia, voi velallinen vedota sellaisiin seikkoihin, joiden perusteella maksuohjelmaa voitaisiin VJL 44§:n 1 momentin nojalla muuttaa. Tällöin lisäsuorituksia voitiin uusien säännösten mukaan alentaa tai poistaa kokonaankin, jos velallinen joutuisi käyttämään rästien maksuun pitkän ajan ja jos rästiin jääneen määrän maksaminen olisi muuttuneissa olosuhteissa kohtuutonta.¹²⁶

6.1.3 Maksukyvyyn heikentyminen ohjelman aikana 1.1.2003 jälkeen

1.1.2003 alkaen maksukyvyyn heikentyminen tai menojen nouseminen tulee huomioida jo itse lisäsuorituslaskelmassa, eikä edellä mainittuja voimaantulosäännöksiä voida soveltaa sen jälkeen.¹²⁷ Ainoa poikkeustilanne tästä voisi olla puolison maksukyvyyn heikentyminen, jota käsittelemme tarkemmin myöhemmässä luvussa.

Aikaisemmin käsitellyissä maksuohjelman muuttamisperiaatteissa lisäsuoritusvelvollisuutta kohtuullistettaessa muuttamiskynnyksen tulee olla alhaalla ja muutoksen sisällön sellainen, että velallinen kykenee selviytymään lisäsuoritusvelvollisuudesta maksuohjelman aikana tai hyvin nopeasti sen päättymisen jälkeen.¹²⁸

Kun maksuohjelmaa muutetaan lisäsuoritusvelvollisuuden vuoksi, voi siinä ilmetä muutamia ongelmia. VJL 61 §:n mukaan maksuohjelman muutosta on haettava maksuohjelman keston aikana, kun taas lisäsuoritusvelvollisuuden vahvistamista haetaan vasta ohjelman päättymisen jälkeen. Käytännössä sääntely kuormittaisi tuomioistuinta, jos mahdollisessa riitaisessa tilanteessa muutoshakemuksen lisäksi pitäisi käsitellä myöhemmin vielä lisäsuoritusvelvollisuus-

¹²⁵ HE 98/2002, 52–53

¹²⁶ LaVM 20/2002, 4

¹²⁷ Brax 2007, s. 7

¹²⁸ Brax 2007, 8

den vahvistamista koskeva hakemus. Yleensä voidaankin osapuolten suostumuksella menetellä niin, että muutoshakemuksen yhteydessä vahvistetaan myös siihen mennessä kertyneen lisäsuoritusvelvollisuuden määrä.¹²⁹

Maksuohjelman muutoksen yhteydessä olisi tarkoitus alentaa maksamatta olevan maksuvelvollisuuden määrää eli käytännössä maksamatta olevaa lisäsuoritusvelvollisuutta, koska tulojen nousun vuoksi velallinen on todennäköisesti kyennyt hoitamaan normaalit maksuohjelmassa vahvistetut maksuerät. Tilanteissa, joissa maksuvelvollisuutta alennetaan, voidaan joko vain todeta kohtuullistettu lisäsuoritusvelvollisuuden määrä tai muuttaa maksuohjelman mukaisia maksuvaralaskelmia, myös takautuvasti, jotta voidaan laskea todellinen maksukyvyyn parantumista vastaava lisäsuoritusvelvollisuus.¹³⁰

6.1.4 Maksukyvyyn heikentyminen maksuohjelman päättymisen jälkeen

Pääsääntönä on, että maksukyvyyn heikentymistä maksuohjelman päättymisen jälkeen ei voida pitää perusteena alentaa lisäsuoritusvelvollisuutta, joka on muodostunut maksuohjelman aikana (Korkein oikeus 2006:1433).

KKO 2006:1443: Tapauksessa A oli vedonnut lisäsuoritusvelvollisuutensa alentamiseksi maksuohjelman päättymisen jälkeen tapahtuneeseen maksukykyensä heikkenemiseen. KKO katsoi, että velallisen olisi tullut lisäsuoritusvelvollisuutensa alentamiseksi hakea maksuohjelman muutosta, mikäli velallisen maksukykyyn vaikuttaneet menot olivat samanaikaisesti kasvaneet, eikä maksukyky ollut todellisuudessa parantunut. Korkein oikeus katsoi, että lisäsuoritusvelvollisuutta voidaan alentaa velallisen maksuohjelman kestäessä tapahtuneen heikentyneen maksukyvyyn perusteella. Sen sijaan maksuohjelman päättymisen jälkeen velallisen maksukyvyssä tapahtuneet muutokset eivät tässä suhteessa ole merkityksellisiä. Täten A:n lisäsuoritusvelvollisuutta ei voitu alentaa.

Käytännössä tapauksissa, joissa velallisen maksukyky on maksuohjelman päättymisen jälkeen heikentynyt niin, että hän ei pysty maksamaan lisäsuorituksia, voivat velallinen ja velkoja

¹²⁹ Brax 2007, s. 8

¹³⁰ Brax 2007, s. 8

sopia toisinkin. Velkoja voi esimerkiksi huojentaa lisäsuorituksen määrää ja antaa velalliselle maksuaikaa niiden hoitamiseksi. Lisäksi, mikäli lisäsuorituksen määrä tuntuu velallisesta ylivoimaisen suurelta, voi hän harkita myös maksuohjelman rauettamista, jota käsitellään tutkielman myöhemmässä osassa.

6.2 Lisääntyneiden menojen vaikutus

Kuten jo aikaisemmin on käynyt ilmi, ennen vuoden 2003 lakiuudistusta velallisen maksukyvyyn parantuminen sidottiin maksuohjelman muuttamiseen. Velallisen maksukyvyyn parantumisen tuli olla oleellinen, jotta maksuohjelmaa voitiin muuttaa. Velallisen maksukyvyyn parantamista voitiin pitää oleellisena, jos hänen tulonsa kasvoivat ja asumismenot alenivat kalenteri vuoden aikana vähintään 3600 markalla.¹³¹

Velallisen asumismenot vaikuttivat merkittävästi velallisen maksuvaran suuruuteen. Näin ollen aikaisemman sääntelyn mukaan asumismenojen alentumista voitiin pitää perusteena lisäsuoritusvelvollisuuteen. Kuitenkaan pelkästään asumismenojen alenemisen vuoksi näin ei voinut käydä, vaan myös velallisen asumisolosuhteissa oli tullut tapahtua muutos, esimerkiksi asunnon vaihto tai muuttaminen avoliittoon.¹³²

Vuoden 2003 lakimuutoksen jälkeen lisäsuoritusvelvollisuutta ei synny enää lainkaan menojen alentumisen perusteella. Toisin kuin aikaisemmin, velallisen maksuvelvollisuutta ei kasvata esimerkiksi yksinäisen muuttaessa avo- tai avioliittoon, jolloin hänen elinkustannukset pienenisivät ja puoliso vastaisi osasta asumismenoista. Lisäsuoritusvelvollisuuden määrä ei myöskään kasva, jos velallisen puolison tulot nousevat, niin että velallisen maksuvara nousee elatusvelvollisuuden pienentymisen johdosta tai elatusvelvollisuus lapseen päättyy tai pienee.¹³³

Nykyllänsäädännön mukaan velallisen lisääntyneet menot voivat siis pienentää tulojen kasvusta johtuvaa lisäsuoritusvelvollisuutta. Lisääntyneinä menoina huomioidaan lähtökohtaisesti

¹³¹ Koskelo–Lehtimäki 1997, s. 408

¹³² Koskelo–Lehtimäki 1997, s. 409

¹³³ Niiranen – Jokinen 2003, s. 40

ti kaikki VJL 4 §:n ja maksukykyasetuksen mukaan maksuvaralaskelmaan vaikuttavat menot, jotka ovat nousseet kyseisen kalenterivuoden aikana verrattuna vahvistettuun maksuohjelmaan. Tällaisia maksuja ovat esimerkiksi elinkustannusten indeksikorotukset, asumismenot, päivähoitomaksut ja terveydenhoitomaksut, eli kaikki ne kustannukset, jotka olisi huomioitu myös alun perin maksuohjelmaa laadittaessa.¹³⁴

Nykyisen VJL 35 a §:n 3 momentin mukaisesti lisääntyneistä tuloista voidaan suoraan vähentää lisääntyneet työmatkakustannukset ja muut velalliselle tulojen hankkimisesta aiheutuneet välittömät lisämenot. Velallisen ei myöskään tarvitse käyttää velkojensa maksamiseksi tulojensa kasvusta sitä osaa, jonka hän on tarvinnut muihin välttämättömiin menoihinsa. Velallisen tulisi kuitenkin kattaa edellä mainitut muut välttämättömät menonsa ensisijaisesti itsellä jäävällä osuudella (Korkein oikeus 2013:79).

KKO 2013:79: Tapauksessa A:n tulot olivat lisääntyneet hänelle vahvistetun maksuohjelman aikana. Toisaalta A:n asumis- ja terveydenhoitomenot olivat samaan aikaan kasvaneet. KKO toteaa, että velallinen ei VJL 35 a §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla tarvitse velkojalle tulevaa osuutta välttämättömiin menoihinsa, jos hänen käyttöönsä jäävä lisätulojen puoliosuus ovat riittäneet ne kattamaan. Täten velallinen A pystyi vähentämään muita kuin välttämättömiä tulohankkimismenoja lisäsuorituksen määrästä vain siltä osin, kuin ne ylittivät velallisen käyttöön jääneet lisätulot.

Korkeimman oikeuden tulkinta on myös johdonmukainen VJL:n 5 §:stä ilmenevän peruslähdekohdan kanssa, jonka mukaan velallisen on käytettävä velkojensa suorituksiksi kaikki ne tulot, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiin ja elatusvelvollisuudesta johtuviin menoihin.

Käytännössä lisäsuorituslaskelmia tehtäessä ongelmaksi voi muodostua, kuinka menot huomioidaan, kun osa menoista nousee ja osa pienenee. Kun lisäsuoritusvelvollisuutta pienentävät velallisen välttämättömät todelliset menot, tulisi laskelmissa huomioida menojen muutosten yhteisvaikutus. Välttämättömien menojen muutosta tarkastellaan siten kokonaisuutena, eikä esimerkiksi vain joitain yksittäisiä menoeriä voida vähentää tulojen kasvusta.¹³⁵

¹³⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 40–41, HE 98/2002, s. 37–38

¹³⁵ Niiranen – Jokinen 2003, s. 44

6.3 Negatiivinen maksuvara ja elinkustannuksista tinkiminen

Negatiivinen maksuvara on käytännössä vakiintunut termi, jolla tarkoitetaan sitä, että maksuvaralaskelman mukaiset menot ovat suuremmat kuin tulot.¹³⁶ Maksuvaran ollessa negatiivinen vahvistetussa maksuohjelmassa, ei velkojille kerry suorituksia laisinkaan maksuohjelman aikana. Joissain tapauksissa velallisen tulot voivat kuitenkin nousta niin, että hänelle syntyy lisäsuoritusvelvollisuus. Tällaisissa tilanteissa negatiivinen maksuvara voidaan ottaa huomioon lisäsuorituslaskelmissa.

Lainvalmisteluaineiston sanamuodosta ei suoraan käy ilmi, vähennetäänkö negatiivinen maksuvara ensin tulojen kasvusta vai huomioidaanko se osana välttämättömiä menoja. Ensimmäistä tulkintaa tukee se seikka, että käytännössä negatiivinen maksuvara on vähennetty suoraan lisääntyneistä tuloista. Tätä kantaa puoltaa myös hallituksen esitys, jossa todetaan, että lisääntyneet tulot olisi aina ensin oikeutettu käyttämään maksuvaran vajeen kattamiseen, joita velallisen maksuohjelmaan merkityt tulot eivät ole riittäneet kattamaan.¹³⁷

Oikeuskäytännössä edellä mainittua kantaa on vielä vahvistettu, eli negatiivinen maksuvara vähentää lisäsuoritusvelvollisuuden määrää, ja se vähennetään suoraan lisääntyneistä tuloista (KKO 2000:60):

KKO 2000:60: Tapauksessa A:lle oli velkajärjestelyssä vahvistettu maksuohjelma, jonka mukaan hänellä ei ollut maksuvaraa. Maksuohjelman aikana A sai ryhmähenkivakuutuskorvauksen. A velvoitettiin tilittämään saamistaan varoista velkojille se osa, jota hän ei tarvinnut välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta johtuviin menoihin. VJL 5 §:n mukaan velallisen on velkajärjestelyssä käytettävä velkojensa suorittamiseksi kaikki ne tulonsa, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiin ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihin (maksuvara). 5 §:n mukaan velallisella on oikeus käyttää tuloistaan tarpeellinen määrä lainkohdassa tarkoitettujen menojen kattamiseen.

Edellä mainittua kantaa voidaan perustella myös sillä seikalla, että negatiivisen maksuvaran huomioon ottamista voidaan verrata elinkustannuksista tinkimiseen. Tällä tarkoitetaan tilan-

¹³⁶ Niiranen – Jokinen, 2003, s. 41

¹³⁷ Niiranen – Jokinen 2003, s. 41

netta, jossa velallinen on laskenut maksuvaransa selvästi tavallista suuremmaksi, eli on tuntuvasti tinkinyt menoistaan (esimerkiksi säilyttääkseen asunnon). Näin ollen on kohtuullista, että velallisen tulojen lisääntyminen koituu hänen hyväkseen välttämättömien menojen kattamiseksi siihen määrään saakka, jota velkajärjestelyasioissa yleensä pidetään välttämättömien menojen hyväksyttävänä määränä. Tätä näkemystä puoltaa myös hallituksen esityksen sanamuoto, jonka mukaan: ”Jos velallisen maksuohjelmaan merkityt tulot eivät ole kattaneet hänen maksuohjelmaan merkittyjä välttämättömiä menojaan, lisääntyneet tulot velallinen olisi aina ensin oikeutettu käyttämään tällaisen maksuvaran vajeen kattamiseen.”¹³⁸

Negatiivisen maksuvaran huomioimisesta lisäsuorituslaskelmissa on esitetty myös toisenlaisia kannanottoja, joiden mukaan negatiivista maksuvaraa ei voitaisi vähentää suoraan tuloista, vaan se tulisi huomioida osana välttämättömiä menoja. Tätä kantaa puoltaisi VJL 35 a §:n 3 kohdan sanamuoto, jonka mukaan negatiivinen maksuvara huomioidaan osana muita menoja, eikä vähennetä suoraan tulojen kasvaneesta määrästä. Toisekseen hallituksen esityksessä negatiivista maksuvaraa käsitellään samassa asiayhteydessä. Kolmantena tätä kantaa puoltavana tekijänä voitaisiin pitää velallisten yhdenvertaista kohtelua. Siten lopputulos olisi sama riippumatta siitä, onko velallisen maksuvara ollut negatiivinen ennen maksuohjelman vahvistamista vai muodostuuko se sellaiseksi vasta myöhemmin.¹³⁹

6.4 Vahvistetun maksuohjelman muuttaminen lisäsuorituslaskelmissa

Velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen velalliselle vahvistettu maksuohjelma sisältää niin sanotun maksuvaralaskelman. Maksuvaralaskelma perustuu velallisen tuloihin ja menoihin maksuohjelman aikana. Velallinen on velvollinen maksuohjelman mukaisesti tilittämään velkajärjestelyn piiriin kuuluvia velkojaan velkojilleen.

Vahvistettujen maksuohjelmien virheet eivät ole mitenkään poikkeuksellisia. Käytännön työssä olen havainnut, että lisäsuorituslaskelmia laadittaessa vahvistetussa maksuohjelmassa voi olla virhe, jolla on suuri merkitys lisäsuoritusvelvollisuuden määrään. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi asumistuen merkitseminen menoihin, elatusavun tai – tuen merkitseminen tulo-

¹³⁸ Niiranen – Jokinen, 2003, s. 41

¹³⁹ Niiranen – Jokinen, 2003, s. 42

hin ja luontoisetujen lisääminen nettotuloihin. Tällöin tulkinnanvaraista on, voidaanko maksuvaralaskelmaa muuttaa jälkikäteen. Myös käytäntö on vaihdellut, eli velkojat ja velallisten avustajat ovat vedonneet lausumissa molempiin suuntiin riippuen siitä, mikä on ollut kyseessä olevassa yksittäistapauksessa heille edullisinta.

Maksuohjelman sisältö on asia, jossa sovinto on sallittu, eli velallinen ja velkojat voivat sopia velan ehtojen muuttamisesta vapaaehtoisestikin. Maksuohjelman poikkeaminen tämän lain säännöksistä ei estä ohjelman vahvistamista, ellei velkoja tai velallinen ole siihen vedonnut maksuohjelmaehdotuksesta antamassaan lausumassa.¹⁴⁰ Tästä voisi päätellä, että kun maksuohjelma on vahvistettu, ei sitä voitaisi enää myöhemmin korjata siltä osin kun sitä ei ole riitautettu. Korkein oikeus on antanut kuitenkin kaksi edellä mainitusta periaatteesta poikkeavaa ennakkopäätöstä:

KKO 1999:1: Tapauksessa velallinen vaati valituksessaan kärjäoikeuden vahvistaman maksuohjelman muuttamista, koska maksuohjelmassa oli tavallisiksi veloiksi siirretty velkoja, joista hän oli vakuusvelkavastuussa, mutta ei henkilökohtaisessa vastuussa. Hovioikeus jätti väitteet vasta siellä tehtyinä tutkimatta. Kysymys hovioikeuden menettelyn oikeellisuudesta, kun velalliselle ei ollut selvitetty, että maksuohjelmaehdotus poikkesi lain säännöksistä hänen vahingokseen.

KKO 2005:51: Tapauksessa avopuolisot A ja B olivat heille vahvistettujen erillisten maksuohjelmien mukaan säilyttäneet asuntonsa, josta he omistivat kumpikin puolet. Asunnosta oleva velka, josta A ja B olivat sitoutuneet vastaamaan yhteisvastuullisesti ja josta asunto oli vakuutena, oli maksuohjelmissa jaettu puoliksi kummankin osalle. Kun B:n maksuohjelma oli määrätty raukeamaan, A:n maksuohjelma muutettiin siten, että hänen omistamansa osuus asunnosta määrättiin myytäväksi. Tapauksessa katsottiin, ettei se seikka, että kanssavelallisille on vahvistettu erilliset maksuohjelmat, joissa yhteinen vakuusvelka on jaettu kahtia, voi koitua velkojan vahingoksi tilanteessa, jossa B:n maksuohjelma on määrätty raukeamaan, ja A on hoitanut vain oman maksuohjelmansa mukaiset suoritukset. Yhteisvastuun purkaminen vakuusvelan osalta ei ole lain mukainen velkajärjestelykeino eikä velkoja ole siihen ennen maksuohjelmien vahvistamista suostunut. Näin ollen ei voida katsoa, että velkoja pelkästään jättämällä antamalla lausuman maksuohjelmaehdotuksesta olisi velvollinen hyväksymään sen, että hänen asemansa tulisi huonommaksi kuin velkajärjestelylaissa edellytetään.

¹⁴⁰ HE 250/1994, s. 9

Edellä mainituista ennakkotapauksista voitaisiin päätellä, että mikäli maksuohjelmassa oleva virhe olennaisesti heikentää jommankumman osapuolen asemaa, se voidaan oikaista, ellei siitä ole maksuohjelmaehdotuksen yhteydessä lausuttu.¹⁴¹ VJL 44.1 §:n 2 kohdan mukaanhan maksuohjelmaa voidaan muuttaa, mikäli sen vahvistamisen jälkeen on ilmennyt sellaisia seikkoja, joilla olisi ollut olennainen merkitys velkajärjestelyn kannalta, jos ne olisivat olleet tiedossa velkajärjestelystä päätettäessä.

Vahvistetun maksuohjelman muuttamista koskevaan asiaan on myös erilaisia näkemyksiä hovioikeuskäytännöstä:

Helsingin HO S 07/1008: Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut, joka hyväksyi selvittäjän perustelut: ”Velalliselle oli vahvistettu maksuohjelma, jossa asumistukea on vakiintuneen käytännön mukaisesti käsitelty tulona. Asiakirjojen perusteella Lindorffin edustamat velkojat ovat aikanaan hyväksyneet vahvistetun maksuohjelmaehdotuksen. Joka tapauksessa maksuohjelma on lainvoimainen ja muodostaa näin ollen perustan mahdollisen lisäsuorituksen laskemiselle.”

6.4.1 Asumistuki – tulona vai menona?

Käytännössä työni kautta olen havainnut, että asumistuen huomioiminen vahvistettujen maksuohjelmien maksuvaralaskelmissa vaihtelee. VJL:ssa on ollut epäyhtenäinen käytäntö sen suhteen, huomioidaanko asumistuki tulona vai menona. Lisäsuoritusasian kannalta menettelystä voi olla suurikin merkitys erityisesti velallisen lisäsuorituksen määrään. Oikeusministeriön maksukykyasetuksessa säädetään tarkemmin maksuvaran laskemisesta.

Edellä mainitun maksukykyasetuksen mukaan maksukykyä arvioitaessa on otettava huomioon kaikki velallisen tulot. Tarkennuksena on mainittu vielä, että tuloilla tarkoitetaan myös avustuksia ja sosiaalisia etuuksia. Vastaavasti VJL:ssa todetaan menoista, jonka mukaan maksuvaraa laskettaessa huomioidaan velallisen elinkustannukset. Maksukykyasetuksen 2-3 §:n mukaan välttämättöminä elinkustannuksina huomioidaan asumismenot kokonaisuudessaan.

¹⁴¹ Brax 2007, s. 11

Vaikka maksukykyasetuksen mukaan velallisen asumiskustannukset otetaan huomioon sen suuruisena, kuin velallinen niitä maksaa, ei se tarkoita, että asumismenoista huomioitaisiin vain asumistuen jälkeen maksettavaksi jäävä määrä. Säännöksellä onkin tarkoitettu, että asumismenot huomioidaan todellisen suuruisena, niihin ei siten ole huomioitu vakiokustannuksia, kuten esimerkiksi elinkustannusnormeissa. Asumismenoissa ei huomioida myöskään vain tiettyä osaa niin kuin esimerkiksi toimeentulotuessa. Poikkeuksena voidaan kuitenkin pitää tilannetta, jossa todelliset asumiskustannukset ylittävät selvästi kohtuullisena pidettävät kustannukset, ja tällöin asumiskustannuksia voidaan huomioida vähemmän kuin todellinen määrä.¹⁴²

Edellä mainituin perustein asumistuki tulisikin ottaa huomioon maksuvaralaskelmassa kokonaisuudessaan tulopuolella. Kuten aikaisemmin on todettu, sillä merkitäänkö asumistuki tulo- vai menopuolelle, on suuri merkitys lisäsuorituksia laskettaessa. Lisäsuorituslaskelmassahan lisääntyneitä tuloja verrataan maksuohjelmassa merkittyyntuloon. Mikäli asumistuki on merkitty menopuolelle, jää maksuohjelmaan merkitty tulo pienemmäksi ja se voi johtaa lisäsuoritusvelvollisuuden syntymiseen tai lisäsuorituksen määrän merkittävään kasvuun. Mikäli asumistuki on maksuohjelmassa merkitty virheellisesti menopuolelle, on se lisäsuorituslaskelmissa korjattava tulopuolelle. Käytännön työssä olen havainnut, että velkojat hyväksyvät tällaisen menettelyn poikkeuksetta. Seuraavassa esimerkki asumistuen merkitsemisen vaikutuksesta velallisen lisäsuoritusvelvollisuuteen:

Tapaus 1: Velallisen ansiotulot ovat 1000 euroa/kk ja hän saa asumistukea 100 euroa/kk. Velallisen tulot ovat kasvaneet 200 euroa/kk (2400 euroa/vuosi) ja hän menettää asumistuen. Jos asumistuki on kokonaisuudessaan tuloa, velallisen tulot ovat kasvaneet 1200 euroa (2400 – 1200). Menot ovat pysyneet ennallaan. Lisäsuorituksen määrä olisi tällöin 267 euroa.

Tapaus 2: Tapauksessa asumistuen pienentyminen huomioidaan menopuolella. Mikäli velallisen tulot olisivat kasvaneet 2400 euroa vuodessa ja velallisen menot 1200 euroa, velallisen itselleen jäävä osuus $800 + (1/3 \times 1600) = 1333$ euroa, riittää lisääntyneiden menojen kattamiseen. Siten velkojille tilitettävä lisäsuorituksen määrä olisi 1066 euroa.

¹⁴² Brax 2007, s. 13

Joskus asumistuen huomioimisessa yhteistaloudessa asuvien kesken aiheuttaa sekaannusta myös lisäsuorituslaskelmia laadittaessa, ja asumistuen merkitseminen on korjattava, ellei maksuohjelmasta ilmene asumistuen jakosuhte. Lähtökohtaisesti VJL:n ja maksukykyasetuksen mukaan maksuvaralaskelmassa huomioidaan vain velallisen omat tulot. Yleensä asumistuki maksetaan vain yhdelle yhteistaloudessa asuvista, mutta asumistukilain 5.1 §:n mukaisesti sen määrään vaikuttavat kuitenkin kaikkien taloudessa asuvien tulot. VJL:ssa onkin todettu, että maksukykyä arvioitaessa on otettava huomioon myös muut taloudelliseen asemaan vaikuttavat seikat. Esimerkkinä on tästä esitöissä maininta siitä, että myös yhteistaloudessa asuvan tulee osallistua osaltaan asumiskustannuksiin. Siten, vaikka asumistuki maksetaan yleensä vain yhdelle, sen vaikutus on huomioitava myös muiden taloudessa asuvien maksukykyyn, koska se myönnetään talouden yhteisten tulojen ja yhteisten asumiskustannusten perusteella.

6.4.2 Vapaaehtoisesti lisätyn velan huomioiminen

Lähtökohtaisesti velkajärjestelymenettelyssä vahvistetun maksuohjelman tulisi kattaa kaikki ne velat, jotka ovat syntyneet ennen velkajärjestelyn aloittamista. Tämä ei kuitenkaan aina toteudu, sillä velkojen kartoittamista ei jokaisessa tapauksessa voida syystä tai toisesta suorittaa aukottomasti. Onkin mahdollista, että velalliselle vahvistetaan maksuohjelma, jonka jälkeen ilmenee velka tai velkoja, joita maksuohjelmassa ei ole huomioitu.

Vapaaehtoisesti lisätyllä velalla tarkoitetaan velkaa, joka on syntynyt ennen velkajärjestelyn aloittamista ja siten kuuluu velkajärjestelyn piiriin, mutta joka on jäänyt pois vahvistetusta maksuohjelmasta. Monesti käytännössä näissä tapauksissa tehdään kustannussyistä erillinen sopimus velallisen ja velkojan kesken, jossa sovitaan velan maksamisesta ikään kuin se olisi ollut osana maksuohjelmaa. Tällainen menettely on prosessiekonomisempaa, kuin että maksuohjelmaa lähdetäisiin tuomioistuinteitse muuttamaan.

Vapaaehtoisesti lisätyn velan huomioiminen aiheuttaa ongelmatilanteita lisäsuorituslaskelmia laadittaessa. Lähtökohtaisesti myös lisäsuorituksia tarkasteltaessa edellä mainittu velka tulisi huomioida niissä sitä vastaavin prosenttiosuuksin. Täten periaatteessa velallinen maksaa yli 100 %:n määrän velkojaan, kun ylimääräinen velkakin huomioidaan. Jako-osuudet siis muut-

tuvat lisäsuorituslaskelmissa vahvistettuun maksuohjelmaan nähden. Kiistanalaista on, ovatko muut velkojat velvoitettuja hyväksymään tällaisen menettelyn. Lain mukaan eivät, sillä sopimus vapaaehtoisesti lisätyn velan velkojan ja velallisen välillä on kahdenkeskinen, jota muut velkojat eivät alun perinkään ole hyväksyneet.

Näissä tilanteissa pyritään yleensä sovintomenettelyyn velkojien ja velallisen kesken. Vaikka muut velkojat eivät lähtökohtaisesti ole velvoitettuna hyväksymään vapaaehtoisesti lisätyn velan huomioimista lisäsuorituslaskelmissa, on tällainen menettely koettu kevyemmäksi, kuin että maksuohjelmaa olisi lähdetty muuttamaan. Monesti tilanteissa pyritään pääsemään jonkinlaiseen sovintoratkaisuun.

6.5 Puolison taloudellisen tilanteen muutos

VJL:n mukaan velallisen puolison tulot vaikuttavat maksuvaralaskelmaan vahvistetuissa maksuohjelmissa. Velallinen vastaa tulojensa mukaisessa suhteessa perheen menoista, ja siten myös puolison tulot vaikuttavat velallisen maksuvaraun. Kuitenkin, mikäli puolison taloudellinen tilanne heikkenee maksuohjelman aikana, ei sitä huomioida lisäsuorituslaskelmissa. Näin ollen velallisen elatusvelvollisuuden nousu ei ole sellainen meno, joka voitaisiin huomioida välttämättömänä menona ja siten vaikuttaisi lisäsuorituksen määrään. Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että maksuohjelmassa vahvistettu menojen jakaminen puolisoitten kesken säilyy lisäsuorituslaskelmissa samana.¹⁴³

Edellä mainittua kantaa on perusteltu muun muassa sillä, että puolison tulojen nousukaan ei johda lisäsuoritusvelvollisuuteen. Puoltavana tekijänä on katsottu olevan myös maksuohjelman velalliskohtaisuus. Käytännössä vastaan voi tulla kohtuuttomia tilanteita velallisen kannalta esimerkiksi silloin, kun hän eroaa avo- tai avioliitosta. Tällöin tuntuisi luonnolliselta huomioida välttämättöminä menoina yksinäisen henkilön elinkustannukset ja se, että hän joutuu yksin vastaamaan esimerkiksi asumiskustannuksista.¹⁴⁴

¹⁴³ HE 98/2002, s. 38

¹⁴⁴ Niiranen – Jokinen 2003, s. 43

Yhtenä ratkaisuna edellä mainittuihin ongelmallisiin tilanteisiin voidaan pitää lakivaliokunnan mietinnössä esitettyä mallia, jonka mukaan maksuohjelman mukaista suoritusvelvollisuutta voidaan alentaa maksuohjelmaa muuttamalla. Tällä perustella myös kohtuutonta lisäsuoritusvelvollisuutta voidaan alentaa, jos puolisoon kohdistuvasta elatusvelvollisuudesta johtuen velallisen todellinen maksukyky on olennaisesti heikentynyt. Huomioitavaa on, että muutosta tulee hakea maksuohjelman aikana. Maksuohjelman muuttamiseen sovelletaan yleisiä alentamisperusteita, ja kynnys on suhteellisen korkea.¹⁴⁵

Mari Aallon työryhmä kiinnitti huomiota siihen, että puolison taloudellista asemaa ei oteta huomioon lisäsuoritusvelvollisuutta laskettaessa. Työryhmän mukaan harvinaisissa yksittäistapauksissa saattaisi tuntua epäoikeudenmukaiselta, että lisäsuoritusvelvollisuus syntyy, vaikka puolison tulojen laskun vuoksi perheen taloudellinen tilanne ei ole parantunut tai on saattanut jopa huonontua. Työryhmä ei kuitenkaan ehdottanut lain muuttamista tältä osin, sillä sen mukaan lisäsuorituslaskelma tulisi säilyttää mahdollisimman yksinkertaisena.¹⁴⁶

Mikäli laskelmissa otettaisiin huomioon puolison tulojen muuttuminen, tekisi se lisäsuorituslaskelman laatimisesta monimutkaisemman ja lisäisi tapauksia, joissa lisäsuoritusvelvollisuuden määrästä tulee riitaa. Tämä puolestaan voisi johtaa siihen, että tuomioistuimessa käsiteltävien lisäsuoritusvelvollisuutta koskevien riitaisten asioiden määrä kasvaisi. Lakiin sisältyy keino estää ennakolta kohtuuttoman tilanteen syntyminen.¹⁴⁷

7 LISÄSUORITUSTEN RIITAUTTAMINEN JA VANHENTUMINEN

7.1 Selvitysvelvollisuus ennen tuomioistuinkäsittelyä

Lähtökohtaisesti ennen lisäsuoritusten vahvistamista tuomioistuinmenettelyssä, on velkojan ja velallisen pyrittävä sopimaan lisäsuoritusasiasta. VJL 7.3 §:n mukaisesti velallisen on velkojan pyynnöstä esitettävä selvitys lisäsuoritusvelvollisuuden perusteena olevista seikoista. Maksuohjelman keston päätyttyä selvitys on esitettävä vielä pyynnöstä, joka on tehty ennen

¹⁴⁵ LaVM 20/2002, s. 5, HE 98/2002, s. 24,38, Niiranen – Jokinen 2003, s. 43

¹⁴⁶ OM 16/41/2012, s. 39

¹⁴⁷ OM 16/41/2012, s. 39

kuin ohjelman keston päättymisestä on kulunut kolme kuukautta. Mikäli velkoja pyytää tietoa maksuohjelman aikana, on velallisen ne annettava ilman aiheutonta viivästystä täyttääkseen myötävaikutusvelvollisuutensa.¹⁴⁸

Velkojan oikeus viedä lisäsuorituksen vahvistamista koskeva asia tuomioistuimeen on tarpeellinen niitä tilanteita varten, joissa velallinen on passiivinen tai lisäsuorituksen määrästä on riitaa. Samoin velkoja voi joutua viemään asian tuomioistuimeen täytäntöönpanoperusteen saamiseksi tilanteessa, jossa velallinen ei kiistä lisäsuoritusvaatimusta, mutta ei pysty heikon taloustilanteensa vuoksi sitoutumaan maksuohjelmaan.

Velallisen lisäsuoritusvelvollisuus kirjataan aina maksuohjelmaan. Maksuohjelmasta käy ilmi, minkälaisiin toimenpiteisiin velallisen on ryhdyttävä, mikäli hänen maksukykynsä olennaisesti paranee. Laissa lähtökohtana olisikin, että lisäsuoritukset hoidettaisiin vuosittain ajallaan, ja näin velallisen oma aktiivisuus on olennainen osa lisäsuoritusvelvollisuuden toteutumista.¹⁴⁹ Tätä aihetta onkin käsitelty tarkemmin tutkielmassa jo aikaisemmin.

Mikäli velallinen ja velkoja eivät pääse yhteisymmärrykseen lisäsuorituksen määrästä, voivat he kumpikin hakea niiden vahvistamista tuomioistuimelta. Velallinenkin voi siten vaatia sen vahvistamista, että hän on täyttänyt lisäsuoritusvelvollisuutensa. VJL 61 a §:n mukaan lisäsuorituksen vahvistaminen on kuitenkin mahdollista vasta maksuohjelman päättymisen jälkeen, ei siis maksuohjelman aikana. Tuomioistuin vahvistaa lisäsuorituksen määrän, mutta lähtökohtaisesti ei maksuaikataulua niille. Mikäli velallinen ja velkoja haluavat samassa yhteydessä vahvistuttaa maksuaikataulun, voi tuomioistuin tehdä sen. Pääsääntöisesti lisäsuoritus on koroton ja viivästyskorkoa maksetaan vain silloin, kun lisäsuoritus vahvistetaan maksuohjelman raukeamisen sijasta.¹⁵⁰

Käytännön työkokemuksen kautta olen havainnut, että riittaisuudet koskevat yleisimmin velallisen vähennysoikeuksia. Lisäsuoritusvelvollisuutta koskevat hakemukset tulevat käräjäoikeuksiin yleensä muutaman perintätoimiston kautta ja ovat selkeästi laadittuja. Käräjäoikeuksil-

¹⁴⁸ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

¹⁴⁹ Uitto 2010, s. 232

¹⁵⁰ Uitto 2010, s. 232–233

le lisäsuoritusvelvollisuudesta johtuvaa työmäärää voidaan näistä syistä pitää melko vähäisenä.

7.2 Tuomioistuinmenettely, selvittäjän määrääminen ja oikeudenkäyntikulut

Vuonna 2011 tuomioistuimissa käsiteltiin 324 ja vuonna 2012 yhteensä 366 lisäsuoritusvelvollisuuden vahvistamista koskevaa hakemusta. Niistä riitaisia oli vain noin 15–20 prosenttia. Suurin osa hakemuksista johtui siitä, että velallinen ei ole reagoinut velkojan lähettämään kirjalliseen vaatimukseen. Tällöin velkojalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin viedä asia tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹⁵¹

Säännöksistä lisäsuoritusta koskevan hakemuksen tekemisestä säädetään VJL:n 61 a §:ssä. Ennen hakemuksen tekemistä tuomioistuimelle velkojan on pääsäännön mukaan esitettävä velalliselle kirjallinen vaatimuksensa ja varattava hänelle tilaisuus tulla kuulluksi. Velkojan on tehtävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun maksuohjelman kesto on päättynyt tai kun peruste lisäsuoritusvelvollisuudelle on tullut velkojan tietoon. Täten mikäli peruste lisäsuorituksen tekemiselle on tullut velkojan tietoon jo maksuohjelman keston aikana, tulisi sen tehdä hakemus käräjäoikeudelle ilman aiheetonta viivytystä heti maksuohjelman päättymisen jälkeen.

Hakemusta ei voi kuitenkaan tehdä enää, kun maksuohjelman päättymisestä on kulunut kaksi vuotta. Tätä myöhemmin tehtyjä hakemuksia ei tutkita. Kuitenkin, mikäli velkoja ja velallinen ovat tehneet lisäsuorituksesta sopimuksen, velkoja voi luonnollisesti nostaa sopimukseen perustuvan velkomuskanteen säännöksessä tarkoitetusta määräajasta huolimatta. Määräaikojen seuraaminen lisää työtaakkaa velkojille, joiden on oltava aktiivisia ja seurattava velallisen tulojen kehittymistä, jos he haluavat tehdä vaatimuksensa lisäsuoritusten vahvistamiseksi.¹⁵²

VJL:n mukaan velalliselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi velkojan tekemästä hakemuksesta, sekä kaikille velkojille, joita asia koskee, on varattava tilaisuus esittää vaatimuksensa. Tällä menettelyllä pyritään siihen, että kaikki lisäsuoritukset olisi mahdollista vahvistaa yh-

¹⁵¹ OM 16/41/2012, s. 36

¹⁵² Uitto 2010, s. 233

dellä kertaa. Se, että lisäsuoritukset vahvistetaan kaikille siihen oikeutetuille velkojille samalla kertaa, on tarkoituksenmukaista tuomioistuimille ja asianosaisille aiheutuvan työn vähentämiseksi. Lisäksi sääntely on perusteltua siksi, että tarkoituksenmukaista on, että kunkin lisäsuoritukseen oikeutetun velkojan kertymä vahvistettaisiin samojen perusteiden mukaan.¹⁵³

Kuten edellä jo mainittiin, riittää että yksikin velkojista tekee hakemuksen käräjäoikeudelle kahden vuoden määräajassa. Näissä tilanteissa on kuitenkin huomioitava, että muu velkoja on voinut menettää oikeuden sillä perusteella, että hän ei ole esittänyt vaatimustaan kohtuullisessa ajassa saatuaan tiedon lisäsuoritusvelvollisuuden perusteesta. Tämä voi johtua siitä, että joku velkojista on saanut tiedon lisäsuorituksen perusteesta jo aikaisemmin, mutta velkoja ei ole tehnyt hakemusta lisäsuoritusten vahvistamisesta ilman aiheetonta viivytystä. Velallinen voikin vastustaa sitä, että tällainen velkoja esittää lisäsuoritusvaatimuksen toisen velkojan esittämän hakemuksen käsittelyn yhteydessä. Mikäli joku velkojista ei esitä vaatimusta, velkojalle kuuluva osuus lisäsuoritusten kokonaismäärästä jää velalliselle.¹⁵⁴

Joskus voi käydä niinkin, että hakijavelkoja peruuttaa hakemuksensa, esimerkiksi sen vuoksi, että velkoja ja velallinen ovat päässeet asiassa sovintoratkaisuun. Käytännössä näissä tilanteissa käsittelyä jatketaan, mikäli muut velkojat ovat ehtineet esittää vaatimuksensa tai kun velkojille on varattu siihen tilaisuus. Täten muut velkojat ovat hakijaan nähden itsenäisessä asemassa. Tilanne on eri, jos hakemusta ei ole vielä toimitettu muille velkojille tiedoksi hakijan peruuttaessa sen. Tällöin käsittelyä ei jatketa, vaan asia jätetään tutkimatta.¹⁵⁵

VJL:n 9 luvussa säädetään selvittäjästä ja hänen tehtävistään. Velkajärjestelyssä voidaan määrätä selvittäjä, jos se on velallisen taloudellisen aseman selvittämiseksi, omaisuuden rahaksi muuton vuoksi tai muuten velkajärjestelyn toteuttamiseksi tarpeen. Lisäsuoritusten vahvistamista koskevassa asiassa selvittäjä voidaan määrätä, mikäli se on asian riittäisyyden, epäselvyyden tai muun erityisen syyn vuoksi tarpeen. Selvittäjän määrää tuomioistuin. Lähtökohtaisesti lisäsuoritusten vahvistamista koskevassa asiassa ei kuitenkaan kustannussyistä määrätä selvittäjää ainoastaan niiden laskemista ja tiedoksiantojen toimittamista varten.¹⁵⁶ Käytännös-

¹⁵³ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

¹⁵⁴ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

¹⁵⁵ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

¹⁵⁶ Uitto 2010, s. 222

sä selvittäjän määrääminen on tullut kysymykseen tapauksissa, joissa lisäsuorituksia on laskettava useammalta vuodelta tai velallisen olosuhteissa on tapahtunut oleellisia muutoksia.¹⁵⁷

VJL:n 70 §:ssä säädetään selvittäjän palkkiosta ja kustannusten korvaamisesta. Selvittäjällä on oikeus saada tehtävästään kohtuullinen palkkio sekä korvaus hänelle aiheutuneista tehtävän kannalta tarpeellisista kustannuksista. Mikäli lisäsuoritusten vahvistamisasiassa määrätään selvittäjä, on velallinen velvollinen maksamaan selvittäjälle palkkiota maksuvaransa mukaisesti neljän kuukauden ajan vahvistamisen jälkeen. Selvittäjällä on oikeus saada maksuosuuden ylittävä määrä valtion varoista. Lisäsuoritusasiassa voidaan määrätä myös hakemuksen tehnyt velkoja korvaamaan valtiolle sen varoista maksettu saatava, mikäli hakemus on ollut ilmeisen perusteeton.¹⁵⁸

Oikeudenkäyntikulut lisäsuoritusvelvollisuutta koskevassa asiassa määräytyvät kuten oikeudenkäymiskaassa säädetään riita-asioita koskevista asioista. Pääsääntöisesti tämä merkitsee sitä, että hävinnyt osapuoli on velvollinen korvaamaan hävinneen osapuolen oikeudenkäyntikulut.¹⁵⁹ Tällaisella kulusanktiolla tehostetaan velallisen velvollisuutta esittää velkojalle tämän pyynnöstä selvitys lisäsuoritusvelvollisuuden perusteista. Kulusanktiolla tehostetaan myös velkojan velvollisuutta esittää vaatimuksensa ensiksi velalliselle ja varata tälle tilaisuus selvityksen esittämiseen.¹⁶⁰

7.3 Lisäsuorituksen vahvistaminen vai maksuohjelman raukeaminen?

VJL:n 42 §:ssä säädetään maksuohjelman laiminlyönnin seuraamuksista ja maksuohjelman raukeamisesta. Maksuohjelma voidaan määrätä raukeamaan niin velallisen kuin velkojan hakemuksesta. Velallinen ei kuitenkaan voi hakea rauettamista enää maksuohjelman päättymisen jälkeen. Lisäsuoritusvelvollisuus katsotaan osaksi maksuohjelmaa, ja sen täyttämättä jättäminen luetaan maksuohjelman laiminlyönniksi. Lisäsuoritusasiassa maksuohjelma voidaan

¹⁵⁷ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

¹⁵⁸ Uitto 2010, s. 224

¹⁵⁹ Uitto 2010, s. 222

¹⁶⁰ Heiskanen, Menettely lisäsuoritusten vaatimiseksi, 5.-6.4.2006

määrätä raukeamaan, mikäli laiminlyönti tapahtuu ilman hyväksyttävää syytä ja se on olen-
nainen.

VJL 42 §:n 5 momentin mukaan maksuohjelman raukeamisen sijasta tuomioistuin voi vahvis-
taa velallisen vaatimuksen esittäneelle velkojalle maksettavan lisäsuorituksen ja määrätä sen
maksettavaksi viivästyskorkoineen, jos maksuohjelman raukeamista olisi pidettävä kohtuut-
tomana seurauksena ottaen huomioon velkojalle maksuohjelman nojalla maksettava kertymä,
lisäsuorituksen määrä, maksuohjelman laiminlyönnin syy ja muut olosuhteet.

Jos maksuohjelma on määrätty raukeamaan VJL 42 §:n 6 momentin mukaan velkojilla on
oikeus vaatia maksua saatavastaan velalliselta niiden ehtojen mukaan, joita olisi ollut nouda-
tettava ilman velkajärjestelyä. Velallisen ei kuitenkaan ole suoritettava velalle viivästyskorkoa
maksuohjelman keston ajalta, jollei tuomioistuin maksuohjelman raukeamisen syyn vuoksi
toisin määrää. Maksuohjelman raukeaminen tulee kysymykseen lisäsuoritusvelvollisuuden
laiminlyönnin vuoksi harvemmin.

7.4 Lisäsuoritusten vanhentuminen

Lisäsuoritusten vahvistamista koskeva hakemus on tehtävä käräjäoikeuteen ennen kuin mak-
suohjelman päättymisestä on kulunut kaksi vuotta. VJL 61 a §:n mukaisesti tuomioistuin ei
voi vahvistaa lisäsuorituksen määrää kahden vuoden jälkeen maksuohjelman päättymisestä.
Kahden vuoden määräaika koskee myös VJL 85 §:n mukaisia vapaaehtoisia velkajärjestelyjä
(Korkein oikeus 2009:94).

KKO 2009:94: Tapauksessa osapuolet olivat tehneet ennen vuotta 2003 VJL:n 85 §:ssä tarkoi-
tetun sopimuksen velkajärjestelystä. Sopimuksen mukainen maksuohjelma oli päätynyt
28.2.2005. Velkoja nosti sopimuksen perusteella 5.3.2007 kanteen velallisen velvoittamiseksi
suorittamaan velkojalle lisäsuoritusvelvollisuutensa määrä. Korkein oikeus katsoi, että lisäsu-
oritusta olisi tullut vaatia viimeistään VJL 61 a §:n 1 momentissa säädetyn kahden vuoden ku-
luessa maksuohjelman päättymisestä. Kun kanne oli nostettu myöhemmin, se jätettiin tutki-
matta.

Oikeuskäytännöstä käy kuitenkin ilmi, että kanne on laitettava vireille kahden vuoden määräajassa, ja jos velkoja esittää sen jälkeen vaatimuksen, lisäsuoritusvaatimusta ei hylätä vanhentuneena (Korkein oikeus 2008:44).

KKO 2008:44: Tapauksessa velallinen oli toimittanut käräjäoikeudelle lisäsuoritusten vahvistamista koskevan hakemuksen. Velkojat, joille käräjäoikeus oli hakemuksen johdosta varannut tilaisuuden esittää asiassa vaatimuksensa, olivat vaatineet lisäsuorituksia käräjäoikeuden asettamassa määräajassa, mutta vasta sen jälkeen, kun VJL 61 a §:n 1 momentissa säädetty kahden vuoden määräaika lisäsuoritusten vahvistamista koskevan hakemuksen tekemiselle oli päättynyt. Sanotun kahden vuoden määräajan ei katsottu koskevan näin tehtyjä vaatimuksia eikä niitä tullut jättää liian myöhään esitettyinä tutkimatta.

Oikeuskäytännön mukaan lisäsuorituksen viiden vuoden yleinen vanhentumisaika lasketaan vasta lisäsuorituksen vahvistamisesta, ei siis maksuohjelman vahvistamisesta (Korkein oikeus 2012:78).

KKO 2012:78: Tapauksessa velalliselle oli vahvistettu viiden vuoden pituinen maksuohjelma, jossa hänelle ei ollut määrätty maksuvelvollisuutta. Maksuohjelman keston päätyttyä velkoja vaati velallisen lisäsuoritusten vahvistamista ja maksuvelvollisuuden määräämistä. Velallinen vastusti hakemusta katsoen, että lisäsuoritukset olivat vanhentuneet viidessä vuodessa maksuohjelman vahvistamisesta. Korkein oikeus katsoi, että lisäsuoritusvelvollisuuteen perustuvan saamisen vanhentumisaika ei alkanut kulua ennen kuin lisäsuorituksista oli annettu täytöntöönpanokelpoinen ratkaisu.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Selvitystä velallisten kokemuksista velkajärjestelyprosessissa

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt selvitystä velallisten kokemuksista velkajärjestelyn aikana ja sen jälkeen. Tutkimuksen selvityksen mukaan velallisten toimeentulovaikkeudet ovat yleisiä velkajärjestelyn maksuohjelman aikana. Kyselyyn vastanneista velallisista 70 % oli sitä mieltä, että heidän taloudellinen tilanteensa maksuohjelman aikana oli ollut heikko tai

erittäin heikko. Kohtuulliseksi toimeentulonsa arvioi joka kolmas velallinen. Toimeentulo oli heikointa työttömien ja eläkeläisten keskuudessa.¹⁶¹

Selvityksen mukaan velallisten maksukyky oli heikko ja vain pieni osa heidän veloistaan tuli maksetuksi maksuohjelmassa. Hieman yli puolet (57 %) velallisista oli maksanut suorituksia velkojille maksuohjelman aikana. Loppuosalle oli vahvistettu nollaohjelma. Merkille pantavaa oli, että tutkimuksen mukaan lähes viidesosalla (18 %) velallisista velkajärjestelyn ulkopuolelle oli jäänyt velkoja, jotka olisivat kuuluneet velkajärjestelyn piiriin. Nämä velalliset kokivat runsaasti toimeentulovaikeuksia maksuohjelman aikana. Lisäsuorituksia maksamaan joutuneet velalliset kokivat suhteessa vähiten toimeentulovaikeuksia velkajärjestelyn aikana, mikä kertoo työnteon lisäämisen positiivisista vaikutuksista. Joka viides velallinen oli maksanut velkojille maksuohjelman aikana lisää suorituksia kasvaneiden tulojen takia.¹⁶²

Heikkoa toimeentuloa maksuohjelman aikana selittää osaltaan velallisten vähäinen osallistuminen palkkatyöhön. Kaikista velallisista vain 43 % oli käynyt palkkatyössä ohjelman aikana ja muutama prosentti oli toiminut yrittäjänä. Maksuohjelman jälkeen valtaosalla velallisista toimeentulo oli parantunut huomattavasti velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Velallisista 57 % kuvaili toimeentuloaan noin vuosi velkajärjestelyn päättymisen jälkeen hyväksi tai kohtuulliseksi, mutta yli 40 % heikoksi tai erittäin heikoksi. Toimeentulovaikeuksia kokivat eniten ne velalliset, joille oli jäänyt maksuohjelmaan liittyviä lisäsuorituksia maksettavaksi.¹⁶³

Kaikista velkajärjestelyn läpikäyneistä velallisista 29 % oli maksanut vielä maksuohjelman päättymisen jälkeen lisäsuorituksia velkojille. Velkojille tilitettävät summat vaihtelivat 150 – 15 000 euroon keskimääräisen summan ollessa 2 000 euroa. Enemmistö velallisista oli sopinut velkojien kanssa 1-2 vuoden maksuaikataulusta ja osa velallisista oli kuitannut lisäsuoritukset kerralla pankkilainalla. Tilanne oli synkin velallisilla, joilla ei ollut maksukykyä lisäsuoritusten maksamiseen. Osalla velallisista maksamattomat lisäsuoritukset olivat edenneet ulosottoon ja osalla tilanne oli edelleen avoin. Maksuohjelman mukaisia maksueriä taas oli jäänyt suorittamatta 15 %:lla velallisista.¹⁶⁴

¹⁶¹ Valkama, OPTL 22/2011

¹⁶² Valkama, OPTL 22/2011

¹⁶³ Valkama, OPTL 22/2011

¹⁶⁴ Valkama, OPTL 22/2011

Lisäsuoritusten taloudellisesta merkityksestä velkojille on vain vähän tietoa saatavilla. Erään pankkiryhmän tilastojen mukaan vuonna 2010 lisäsuoritusvelvollisuus tarkistettiin 295 velalliselta, joilta lisätilityksistä kertyi ryhmälle tuloa 541 000 euroa. Vuonna 2011 lisäsuoritusvelvollisuus tarkistettiin 539 velalliselta lisäkertymän ollessa 831 000 euroa. Vuonna 2012 lisäsuoritusvelvollisuus tarkistettiin 775 velalliselta ja lisäkertymä oli 926 000 euroa. Omaaloitteisesti verotustietonsa toimittaneiden velallisten osuus on kasvussa ja vuonna 2012 verotustiedot toimitti omaaloitteisesti lähes puolet velallisista. Sen sijaan velalliset eivät yleensä omaaloitteisesti tehneet tilityksiä velkojalle.¹⁶⁵

8.2 Lain muuttamisen tarpeista

Kuten jo aikaisemmin on todettu, velkajärjestelylaki säädettiin lama-ajan taloudellisen tilanteen korjaamiseksi. Voitaisiinkin katsoa, että olemme siirtyneet lamasta luotto- ja kulutusyhteiskuntaan. Luottoyhteiskunta käsitteellä on viitattu luottojen ja erityisesti kulutusluottojen määrän kasvuun länsimaissa. Nykypäivänä luottojen voidaankin katsoa olevan tavanomainen osa kotitalouksien taloudenpitoa ja velkaongelmat ja niiden selvittelyä entistä tärkeämpi yhteiskuntapolitiikan kohde.¹⁶⁶ Voitaisiin todeta, että velkaongelmia ei sinällään voi yhdistää ainoastaan talouskriisiin, vaan niistä on tullut lähtemätön osa nykyaikaisia luottomarkkinoita.¹⁶⁷

Tekemäni tutkielman perusteella lienee selvää, että nykyylainsäädäntö ei sellaisenaan kohtaa käytännössä havaittujen menettelytapojen kanssa. VJL:n lisäsuoritusvelvollisuusjärjestelmän toteuttamista on pidetty kaiken kaikkiaan hankalana asiana koko VJL:n voimassaolon aikana, tästä kertovat muun muassa lukuisat lakimuutokset. Maksuohjelmat ovat joissain tapauksissa vaikeaselkoisia ja velalliset eivät kykenekään niitä aina ymmärtämään tai noudattamaan. Mikäli velallinen kuitenkin hoitaisi lisäsuoritusvelvollisuusasian ajallaan, vapautuisi hän velkavastuustaan lopullisesti nopeammin maksuohjelman päätyttyä. Lisäsuoritusvelvollisuus on kuitenkin koettu velalliselle liian hankalana toteuttaa.

¹⁶⁵ OM 16/41/2012, s. 37

¹⁶⁶ Muttilainen, 2002, s. 2

¹⁶⁷ Rantala – Tarkkala, OPTL, 2009

Yhtenä lisäsuoritusasioita hankaloittavana tekijänä voidaan pitää sitä, että käytännöt ja tulkin-
nat tuntuvat vaihtelevan suuresti eri velkojien keskuudessa. Esimerkiksi velalliselle aiheutu-
neisiin lisämenoihin, jotka lisäsuorituslaskelmissa joiltain osin lain mukaan voidaan huomioi-
da vähentävästi, on aiheuttanut eriäviä kannanottoja velkojien kesken. Erilaiset linjaukset
aiheuttavat hämmennystä velallisten keskuudessa sekä epäluottamusta koko velkajärjeste-
lyinstituutiota kohtaan.

Koska velalliset eivät läheskään aina oma-aloitteisesti hoida lisäsuorituksiaan, aiheutuu velko-
jille siitä paljon lisätyötä. Lisäksi nykyinen lisäsuoritusjärjestelmä mahdollistaa sen, että vel-
kojille muodostuu hyvin vähäisiäkin lisäsuorituksia tilitettäväksi. Vähäisten suoritusten vaa-
timiseen ei velkojien kannattaisi edes alkaa, mikäli perintäkustannukset nousevat suuremmik-
si kuin itse lisäsuorituksen määrä. Tässäkin kannanotot vaihtelevat eri velkojien välillä, ja
velallisen on hankala hahmottaa, keille velkojista esitys lisäsuorituksista on järkevä tehdä, ja
keille ei.

Lisäsuorituslaskelmien tekeminen jää käytännössä poikkeuksetta kuntien talous- ja velkaneu-
vontaan. Verotustietojen tilaus, laskelmien lähettäminen velkojille sekä lisäsuoritukseen mak-
suhjelmien laatiminen ovat työläitä prosesseja. Monesti lisäsuorituslaskelmat ovatkin pahasti
ruuhkautuneet muiden kiireellisempien asioiden vuoksi. Joissain tapauksissa lisäsuoritusten
osalta tehdään turhaan myös kaksinkertaista työtä, kun sekä velkojat, että talous- ja velkaneu-
vojat tilaavat verotustietoja ja tekevät samansisältöisiä lisäsuorituslaskelmia saman velallisen
kohdalla.

Talous- ja velkaneuvonnan resurssit eivät tämänhetkisten asiakasmäärien vuoksi yksinkertai-
sesti riitä lisäsuoritusten valvomiseen jokaisen velallisen kohdalta säännönmukaisesti. Lisä-
suoritusasia otetaankin käsittelyyn yleensä vasta velallisen yhteydenoton jälkeen, ja silloin
asia voi olla jo myöhässä. Velkojilta joudutaankin monesti hakemaan lisäaikaa selvitysten
tekemiseen, ja tämä viivästyttää asian käsittelyä.

Mikäli lisäsuorituslaskelmat otettaisiin ensisijaisesti käsittelyyn, viivästyttäisi se muiden asi-
oiden käsittelyä, esimerkiksi velkajärjestelyhakemusten laatimista käräjäoikeuteen. Tämä ei
liene tarkoituksenmukaista ajatellen velkajärjestelyinstituutiota kokonaisuudessaan. Lisäsuori-

tusten hoitamiseen tarvittaisiinkin paljon enemmän resursseja, sillä niiden ruuhkautumisesta aiheutuu haittoja ensisijaisesti velalliselle.

Yhtenä ratkaisuna tähän olisi voitu pitää Linnan työryhmän ehdotusta maksuohjelmien valvonnan siirtymisestä ulosottoviranomaisille. Tämän uudistuksen myönteisenä puolena voitaisiin pitää edellä mainittujen seikkojen lisäksi sitä, että tuomioistuimissa vahvistettavien lisäsuorituslakemusten käsittely loppuisi kokonaan, ja se vähentäisi jonkin verran myös tuomioistuinten työmäärää velkajärjestelyasioissa. Linnan työryhmän esityksen toimivuus olisi kuitenkin havaittu vasta käytännön työssä.

Vaikka palaute Linnan työryhmän esityksen niin sanotusta reaaliaikaisesta järjestelmästä, jossa velkojille tilitettävä määrä seuraa velallisen tulojen muutosta sekä maksuohjelman toteuttamisen seuranta siirretään ulosottolaitoksen tehtäväksi, on pääosin ollut myönteistä, oli kielteisiä lausuntoja useita. Muun muassa ulosottolaitos kannatti uudistusta ja katsoo sille ehdotettujen uusien tehtävien sopivan ulosoton hoidettavaksi. Kuten edellä on todettu, työryhmän mietinnön palaute oli jakautunutta, ja menettely ei toteutunut.

Aallon työryhmä hioikin hieman nykylainsäädännön mukaista lisäsuoritusjärjestelmää, mutta sen perusajatusta ei ehdotettu muutettavaksi. Työryhmän esityksellä lisäsuoritusvelvollisuuden tehtävien tutkielmassa käsiteltyjen muutoksien kautta olisi tarkoituksena vähentää muun muassa lisäsuoritusvelvollisuuden talous- ja velkaneuvonnalle aiheuttamaa työmäärää. Lisäsuoritusvelvollisuuden alarajaa nostettaisiin eikä lisäsuoritusvelvollisuutta määrättäisi velallisille, joiden tulotason ei oleteta muuttuvan maksuohjelman aikana. Lisäsuoritusvelvollisuuden täyttämisaikankohda siirrettäisiin verotuksen valmistumisen jälkeiseen aikaan, jolloin velallisen tulojen kasvu olisi helppo tarkistaa verotuspäätöksestä käymättä läpi erillisiä tulotositteita. Lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistamista varten kehitettäisiin työkaluja, joiden avulla velallisen olisi helpompi itse tarkistaa lisäsuoritusvelvollisuutensa, jolloin yhteydenottojen määrä talous- ja velkaneuvontaan vähenisi. Kaikkiaan uudistuksista arvioidaan syntyvän 1,5 henkilövuoden säästö.¹⁶⁸

¹⁶⁸ OM 16/41/2012, s. 69

Työryhmän mietintö on tällä hetkellä lausuntokierroksella, ja lain olisi tarkoitus tulla voimaan vuonna 2015. Uusi laki ja tulevaisuuden lakiuudistukset näyttävät, saadaanko lisäsuoritusjärjestelmästä sellainen toimiva kokonaisuus, joka tyydyttäisi kaikkia velkajärjestelymenettelyn osapuolia.